

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2024

Eliška Drobná

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Intersekcionalní přístup v praxi lidských práv v České republice

Bakalářská práce

Autor/ka práce: Eliška Drobná

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: doc. Dr. habil. MA PhDr. Petra Guasti, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. 4. 2024

Eliška Drobná

Bibliografický záznam

DROBNÁ, Eliška. *Intersekcionalní přístup v praxi lidských práv v České republice*. Praha, 2024. 46 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce doc. Dr. habil. MA PhDr. Petra Guasti, Ph.D.

Rozsah práce: 91424 znaků

Abstrakt

Bakalářská práce zkoumá otázku, zda vůbec a do jaké míry praxe lidských práv reflektuje intersekcionalitu a to za použití teorie utlačovaných skupin od Iris Marion Young. Po definování utlačovaných skupin z nich selektuje tři nejčastěji zastoupené proměnné – gender, etnicitu a sexuální orientaci. Práce analyzuje, zda a jak se nahlíží na intersekcionalitu těchto tří proměnných v rámci praxe lidských práv – jako klíčový prvek českého lidskoprávního soudnictví je zkoumán Ústavní soud. Za použití obsahových analýz intersekcionalitních případů zmíněných utlačovaných skupin v letech 1993 až 2023 od Ústavního soudu České republiky práce odpovídá na to, zda je intersekcionalita v rámci praxe lidských práv reflektována a do jaké míry.

Abstract

The bachelor work explores the question of whether and to what extent human rights practice reflects intersectionality, using Iris Marion Young's theory of oppressed groups. After defining oppressed groups, it selects the three most commonly represented variables – gender, ethnicity and sexual orientation. The paper analyses whether and how the intersectionality of these three variables is viewed within human rights practice – the Constitutional Court is used as a key element of Czech human rights jurisdiction. Using a content analysis of intersectionality cases of the aforementioned oppressed groups between 1993 and 2023 from the Constitutional Court of the Czech Republic, the thesis answers whether and to what extent intersectionality is reflected within human rights practice.

Klíčová slova

Intersekcionalita, utlačované skupiny, Iris Marion Young, Kimberlé Williams Crenshaw, gender, etnicita, sexuální orientace, lidská práva, Ústavní soud, praxe lidských práv

Keywords

Intersectionality, oppressed groups, Iris Marion Young, Kimberlé Williams Crenshaw, gender, ethnicity, sexual orientation, human rights, Constitutional Court, human rights practice

Název Práce/Title:

Intersekcionalní přístup v praxi lidských práv v České republice

Intersectional approach in the human rights practice in the Czech Republic

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí této bakalářské práce doc. Dr. habil. MA PhDr. Petra Guasti, Ph.D. za její pomoc při hledání literatury, cenné rady, konzultace a vstřícný přístup při vedení práce. Poděkování patří také rodině, která mě při studiu podporuje.

Obsah:

Úvod.....	1
1. Shrnutí hlavních teorií.....	4
1.1. Utlačované skupiny.....	4
1.1.1. Iris Marion Young.....	5
1.1.2. Shrnutí teorie.....	6
1.1.3. Kritika teorie.....	9
1.2. Intersekcionalita.....	9
1.2.1. Kimbrlé Williams Crenshaw.....	10
1.2.2. Shrnutí teorie.....	11
1.2.3. Kritika teorie.....	12
2. Vymezení konceptů.....	13
2.1. Intersekcionalita utlačovaných skupin.....	13
2.2. Gender.....	14
2.3. Sexuální orientace.....	15
2.4. Etnicita.....	15
2.5. Dílčí intersekcionality.....	16
2.6. Praxe lidských práv.....	17
3. Metodologie práce.....	18
3.1. Postup práce.....	18
3.2. Výběr případů a operacionalizace.....	18
4. Obsahové analýzy.....	20
4.1. Obsahová analýza č. 1 – Neuznání zahraničního právního a faktického rodičovství – případ č.1.....	20
4.2. Obsahová analýza č. 2 – Napadení v tramvaji – případ 2 a Povinnost objasnění tzv. předsudečné pohnutky trestného činu ve světle práva na účinné vyšetřování – případ 3	23

4.3. Obsahová analýza č. 3 – Rodné číslo jako identifikátor pohlaví – Případ 4	27
4.3.1. Návrh a jeho zamítnutí.....	28
4.3.2. Disenty.....	30
4.3.2.1. Kolektivní disent.....	31
4.3.2.2. Disent Kateřiny Šimáčkové	31
4.3.3. Závěr obsahové analýzy	34
4.4. Obsahová analýza č. 4 – Případ 5 – sterilizace romských žen.....	35
5. Shrnutí výsledků obsahových analýz.....	37
Závěr.....	39
Summary	40
Seznam použité literatury a dalších zdrojů	42
Odborná literatura	42
Online zdroje	44
Seznam příloh	46

Úvod

Během minulého století došlo zvláště v západní civilizaci k velkému posunu v oblasti lidských práv. Příkladem jsou feministická hnutí, která se mimo různé přístupy k feminismu dají rozdělit do čtyř základních směrů – radikální feminismus, marxistický feminismus, liberální feminismus a teorie duálního systému.

Radikální feminismus se zakládá na myšlence, že muži jako skupina dominují nad ženami a mají z toho benefity. Tato dominance existuje jak na politickém, tak soukromém poli – kromě nerovností v rámci politického zřízení tím například upozorňují také na znevýhodnění v domácnostech. Tím vzniká patriarchát, který podle radikálního feminismu není vedlejším produktem, který vychází z nějakého jiného systému, jako to může být u jiných směrů. Je zdůrazňována esenciální potřeba mužů kontrolovat ženy. Tato kontrola stojí na základě mužského násilí a sexualizace žen. Kritici tohoto směru upozorňují na tendenci k esencialismu a na problém s univerzalitou.¹

Marxistický feminismus se od toho radikálního liší v příčině, která patriarchát způsobuje. Zatímco radikální považuje za příčinu biologické aspekty a nastavení společnosti, marxistický feminismus vidí patriarchát jako vedlejší produkt kapitalismu. Zastánci tohoto směru věří, že třídní vztahy a ekonomika určují povahu vztahu mezi pohlavími. Kritici tohoto směru však upozorňují na to, že směr nevysvětluje nerovnosti, které existovaly a existují v před a po socialistických společnostech.

Třetí směr, tedy liberální feminismus, považuje vznik patriarchátu za výsledek četných deprivací malého rozsahu, které vedly k ženské podřízenosti. Ve společnosti vidí dva hlavní problémy, které by měly být řešeny – sexistické postoje a předsudky a chybějící rovná práva ve vzdělání a zaměstnání.

Poslední z hlavních směrů je syntéza radikálního a marxistického systému. Jedná se o teorii duálního systému. Z radikálního feminismu je v něm převzatá myšlenka patriarchální společnosti a z marxistického feminismu je to kapitalismus. Zjednodušeně je tedy ženská podřízenost výsledkem kapitalisticko-patriarchální teorie.

¹ WALBY, Sylvia. THEORISING PATRIARCHY. Online. *Sociology* (Oxford). 1989, roč. 23, č. 2, s. 213-234. ISSN 0038-0385. [cit. 2024-04-21] Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0038038589023002004>.

Bez ohledu na to, k jakému feminismu se dané hnutí kloní, všechny se snaží prosazovat své zájmy pomocí strategií genderové politiky. Dnes již existuje mnoho strategií, které mají za cíl rovnoprávnost, např. inkluzní rovnoprávní strategie, která zdůrazňuje, že muž i žena jsou rovnoprávní lidé, a proto by měli mít stejné příležitosti. Dalším případem je třeba gender mainstreaming, který usiluje o to, aby politiky nebyly založeny podle toho, jak žijí muži, ale aby se zájem posunul na ženský pohled na svět.²

Příkladem strategie genderové politiky je také intersekcionalní přístup, na který se tato práce zaměřuje. Intersekcionalita je termín, který zavedla a zpopularizovala Kimberlé Williams Crenshaw. Ta upozornila na problém, kterému čelí ženy černé pleti, ve své knize *Demarginalizing the intersection of race and sex* to uvádí na příkladu DeGraffenreid a General Motors. Pět žen černé pleti v DeGraffenreid zažalovaly General Motors z důvodu, že zaměstnavatelé je při výběrovém řízení diskriminovali. Jejich důkazem také bylo, že před rokem 1964 General Motors vůbec černé ženy nenajímal a později, když je začal najímat, tak všechny ztratily práci při recesi na trhu. Po podání žaloby však soud prohlásil, že neexistuje nic, co by stavělo ženy černé pleti jako speciální skupinu diskriminace, soud může případ zkoumat jako rasovou diskriminaci, nebo diskriminaci pohlaví, ne jako kombinaci obojího. Crenshaw však zdůrazňuje, že existují kombinace, které ještě více znevýhodňují určité skupiny, a právě toto prolínání diskriminací je intersekcionalita a právo ji nezvládá správně implementovat.³

Základem pro boj za určitá práva skupin je určení problému a označení, která skupina kvůli problému jakkoliv strádá. Pro tyto účely přišla Iris Marion Young s teorií utlačovaných skupin, ve které zdůrazňuje různé typy útlaků. Ve své knize „Proti útlaku a nadvládě: Transnacionální výzvy politické a feministické teorii“ popisuje důležitost uvědomění si kategorizace do sociálních struktur, které omezují a umožňují životy lidí způsoby, kteří daní lidé nemohou ovlivnit, a používá přirovnání útlaku od Marilyn Frey k ptačí kleci.

„Klec naprosto odnímá ptákovi svobodu létat. Nicméně pokud zkoumáme příčiny jeho uvěznění vždy s pohledem upřeným pouze na jeden drátek, je to matoucí. Jak by mohl drát široký pouhých

² VERLOO, Mieke. Intersectional and Cross-Movement Politics and Policies: Reflections on Current Practices and Debates. Online. Signs: Journal of Women in Culture and Society. 2013, roč. 38, č. 4, s. 893-915. ISSN 0097-9740. [cit. 2024-03-31] Dostupné z: <https://doi.org/10.1086/669572>.

³ CRENSHAW, Kimberle. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics. In: Feminism And Politics. Oxford: Oxford University Press, 1998. ISBN 9780198782063. [cit. 2024-03-31] Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198782063.003.0016>.

pár centimetrů zabránit ptáku v letu? Pohledem na drát po drátu nejsme schopni ani popsat, ani vysvětlit tuto nemožnost. Jedině mnoho drátů uspořádaných zvláštním způsobem a spojených k sobě tak, aby uzavřely ptáka a vzájemně se podpíraly, vytvoří obraz vysvětlující nemožnost ptáka volně létat.“⁴

Zde je vidět také určitá paralela s intersekcionalitou, propojující se dráty mohou být brány také jako propojující se nerovnosti. Iris Marion Young označuje skupiny, které jsou něčím, co je mimo jejich možnost ovlivnit, utlačování za oppressed groups, což je do češtiny možné přeložit, jako utlačované skupiny. Přichází s teorií, že existuje pět tváří utlačování (oppression) – vykořisťování (exploitation), marginalizace (marginalization), bezmoc (powerlessness), kulturní imperialismus (cultural imperialism) a násilí (violence)⁵. Následně ve svém textu “Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship“ představuje myšlenku, ve které popisuje existenci tří typů univerzality a proč je problematické, když jsou zákony, vládní předpisy a strategie psány univerzálně pro určitou utlačovanou skupinu. V tom se její myšlení opět doplňuje s myšlenkami Kimberlé Williams Crenshaw.

Proměnné, tedy tři utlačované skupiny, se kterými práce operuje, jsou gender, etnicita a sexuální orientace. Vláda a její předchůdci se snaží podpořit tyto utlačované skupiny způsobem vydávání strategií, které mají za cíl je plně zrovnoprávnit – v některých z nich je intersekcionalní přístup zahrnován⁶. Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021–2030 zmiňuje jako první průřezový princip, pomocí kterého má být rovnosti dosaženo, kde zahrnuje intersekcionalní přístup⁷. V dokumentu Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2023, je na straně 74 v prvním odstavci části strategie zmíněno zaměření se zvláštním zřetelem na intersekcionalitu, tak jak je to v souladu s doporučeními Evropské komise⁸. U poslední proměnné, tedy v rámci sexuální orientace, však nikdy nebyla strategie z roku 2021 schválena. O intersekcionalitě se taky nemluví napřímo, nicméně se zmiňují konkrétní prolnutí znevýhodněných skupin – například je zmíněno prolínání sexuální orientace s genderovou

⁴ YOUNG, Iris Marion; UHDE, Zuzana a KUBIŠOVÁ, Zuzana. Proti útlaku a nadvládě: transnacionální výzvy politické a feministické teorii. Praha: Filosofía, 2010. ISBN 978-80-7007-341-4. (strana 112)

⁵ FIVE FACES OF OPPRESSION. Wordpress [online]. 2009, 1-4 [cit. 2023-09-08]. Dostupné z: <https://mrdevin.files.wordpress.com/2009/06/five-faces-of-oppression.pdf>

⁶ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Informace týkající se oblasti lidských práv. In: vlada.cz[online]. 15. 4. 2021. [cit. 2023-09-15]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=187739&tmplid=50>

⁷ 2021, Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2023, Úřad vlády ČR, [cit. 2024-03-27] Dostupné z: <https://mzd.gov.cz/strategie-rovnosti-zen-a-muzu-na-leta-2021-2030/>

⁸ 2021, Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů (Strategie romské integrace) 2021-2030, Úřad vlády ČR, [cit. 2024-03-27] Dostupné z: https://vlada.gov.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/strategie-rovnosti--zacleneni-a-participace-romu-strategie-romske-integrace-2021_2030-188413/

identitou⁹.

První část této práce bude zahrnovat teoretické poznání a rozebere více dopodrobna již zmíněné teorie a jejich kritiky, koncepty a orámuje proměnné v rámci definic od Iris Marion Young. Bude se zabývat také otázkou, jak je ve vládních strategiích vnímána intersekcionalita.

Po vymezení všech konceptů se práce přesune k operacionalizaci proměnných. Za použití selekce ze soudních případů z let 1993–2023 vybere případové studie zaměřující se na dané proměnné. V rámci těchto případů práce analyticky prozkoumá, zda jsou teorie zapojovány, či ne. Studium vybraných soudních případů bude také propojeno s obsahovou analýzou textů, které s případy souvisí.

Na závěr se bakalářská práce bude soustředit na shrnutí celkového obsahu a zodpovězení otázky, zda je intersekcionalita brána v potaz v praxi lidských práv v České republice a zda je to něco, co by do praxe mělo být případně začleněno.

1. Shrnutí hlavních teorií

V této části se práce zaměří na detailní vymezení jednotlivých teorií a jejich kritiky. Je důležité znát teorii Iris Marion Young, protože je základem, který vymezuje utlačované skupiny, se kterými se v této bakalářské práci celou dobu pracuje. Teorie vymezuje i tři vybrané proměnné, ale má také své limity a kritiky, které je důležité brát v potaz. Stejně tak je důležité vymezit si limity a kritiky také u teorie intersekcionality od Kimberlé Williams Crenshaw a to dříve než práce s teorií pracuje při zkoumání jejího výskytu v praxi lidských práv v České republice.

1.1. Utlačované skupiny

Pokud chceme pracovat s proměnnými, které vyjadřují určitou společenskou skupinu, tak je nutné si je charakterizovat podle určitého klíče. V této práci je proto použita teorie Iris Marion Young, která popsala v roce 1990 pět tváří útlaku – vykořisťování, marginalizace, bezmoc, kulturní imperialismus a násilí. Young popisuje, že tyto tváře jsou faktory, které zvládnou

⁹2021, Vládní strategie rovnosti a odstraňování bariér důstojného života LGBTI+ lidí v ČR 2021–2026 (neschválená), Úřad vlády ČR, [cit. 2024-03-27] Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/ze-zasedani-vyboru/Strategie_-_Bariery-LGBTI-zivota-v-CR_2021-2026_MPR_1.pdf

adekvátně popsat útlak jakékoliv skupiny.¹⁰

1.1.1. Iris Marion Young

„*Brilantní, kreativní a plodná politická myslitelka,*“ tak je popsána Iris Marion Young v knize „*Dancing with Iris: The Philosophy of Iris Marion Young.* Její kariéru přerušila předčasná smrt v roce 2006 ve věku 57 let, ale její myšlenky i nadále ovlivňují svět. Young, narozená roku 1949 v New Yorku, tvořila komplexní teorie zabývající se právy, sociálními útlaky, genderem a demokracií. V sedmdesátých letech minulého století byla součástí skupiny Marxist Activist Philosophers (Marxističtí aktivistický filozofové), která se poté přeformovala do skupiny SOFPHIA – Socialist-Feminist Philosophers Association (Asociace Socialisticko-feministických filozofů). Young byla už od počátků intelektuální vůdkyní této skupiny, která se stále dvakrát do roka schází a bývá považována za sociální feministku.¹¹

Kromě sociálních útlaků se Young také zajímala o demokracii a mezinárodní právo. V knize „*Proti útlaku a nadvládě: Transnacionální výzvy politické a feministické teorii*“ například věnuje kapitolu palestinsko-izraelským vztahům a dostává se do jádra problému, kterým je paradigma sebeurčení státu.¹²

Young se v myšlení rozcházela s evropskými nacionalistickými mysliteli jako Derrida nebo Habermas, kteří upozorňovali na potřebu evropského veřejného prostoru. Mínila, že přehlédli, že už dávno existuje díky velkým aktérům typu Evropské unie, a přičítala veliký a stále rostoucí význam sociálním hnutím, které tvoří veřejnou sféru. Sociální hnutí Young rozebírala i s inspirací přebranou od liberálů, jako například Rawls – přebírala koncept politické odpovědnosti a ve svých posledních dílech se soustředila na eticko-politickou odpovědnost globálních aktérů.¹³

Co se týče feminismu a kategorizace žen jako skupiny, Young kritizovala politiky soustřeďující

¹⁰ ASUMAH, Seth Nii a NAGEL, Mechthild. Diversity, social justice, and inclusive excellence: transdisciplinary and global perspectives. Albany, New York: State University of New York Press, 2014. ISBN 1-4384-5164-4.

¹¹ FERGUSON, Ann. a NAGEL, Mechthild. Dancing with Iris the philosophy of Iris Marion Young. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 1-282-27066-4.

¹² YOUNG, Iris Marion; UHDE, Zuzana a KUBIŠOVÁ, Zuzana. Proti útlaku a nadvládě: transnacionální výzvy politické a feministické teorii. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-341-4.

¹³ FERGUSON, Ann. a NAGEL, Mechthild. Dancing with Iris the philosophy of Iris Marion Young. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 1-282-27066-4.

se pouze na feministickou identitu jako moc zjednodušené v jejich předpokladu, že struktura genderu sama o sobě zaopatřuje spojenou jedinou identitu a feministickou agendu. Young neškatulkovala sociální identity, to je zřejmé i z teorie o utlačovaných skupinách, kde místo kategorizace každé skupiny a hledání nerovností, které ve výsledku vede k porovnávání skupin, Iris Marion Young určuje faktory, které tvoří útlak.

Jedno z největších děl Iris Marion Young “Justice and the Politics of Difference (1990)” ukazuje komplexní analýzu historické a sociální formace Spojených států amerických, ze které vzešla demokracie, která stojí na nadřazenosti bílé rasy, patriarchátu a kapitalismu, která udržuje intersekcionalní struktury útlaku – tedy pět již zmíněných tváří útlaku. Svou práci zakládala také na své aktivistické práci v sociálních hnutích zaměřujících se na práva žen, gayů, afriko-američanů, původních američanů anebo romů.¹⁴

„Nerada přemýšlím o politice jen v termínech identity. Většina lidí, kteří píšou o mé práci, říkají, že přemýšlím o politice identity. Já je však vyzývám, aby objevili, jak v textech teoretizuju identitu. Myslím, že když mluvím o ženách jako o sociální skupině – v obou esejích, které jsem napsala “Gender as seriality“ (1994) a více nedávné eseji “Lived body vs. gender“ (2002), tam říkám: Není to o identitě. Identita je o... Můžete udělat list atributů, které daná osoba má a poté je porovnávat – tak jako Aristotel, pravda, když to porovnáte s jinou osobou a atributy sedí, tak mají stejnou identitu. Ale když se nad tím zamyslíte strukturálně, tak to tolik není o attributech osoby. Je to o stavění lidí do určitých pozic v rámci mezilidských vztahů. Takto já přemýšlím o ženách jako kategorii a o ženách jako skupině. (...) Můj názor je, že na skupinu může být nahlíženo jako na identitu, ale vždy se bude jednat o něco více specifického než “ženy“. Popisuje Young v rozhovoru, který s ní vedli Vlasta Jalušičová a Mojca Pajniková. Z uvažování Iris Marion Young je zde vidět, že bere jako důležité vnější faktory, které právě staví lidi do určité pozice v rámci mezilidských stavů, což často může ovlivnit jejich život více než jejich samotné lidské atributy, to se odráží také do její teorie o utlačovaných skupinách.

1.1.2. Shrnutí teorie

Iris Marion Young uvádí, že mnoho sociálních hnutí nastoluje diskuzi o útlaku, na kterou však nejsou dostatečně připravená, dokud není ustanoveno, co přesně útlak je. U teorie vychází právě

¹⁴ FERGUSON, Ann. a NAGEL, Mechthild. Dancing with Iris the philosophy of Iris Marion Young. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 1-282-27066-4.

z reflexe kondicí skupin, o kterých tato hnutí prohlašují, že jsou utlačovány – mimo jiné tedy ženy, lidi černé pleti, romové, židé, lesby nebo gayové. „*Samozřejmě všechny jmenované skupiny nejsou utlačovány do stejné míry a stejnými způsoby. V tom nejvíce generalizovaném smyslu, všichni utlačovaní lidé trpí nějakými zábranami, které jim znemožňují růst a využívat jejich plné kapacity a vyjádřit jejich potřeby, myšlenky a pocity. (...) Mimo tuto definici, v žádném více specifickém smyslu, nejde definovat jeden set kritérií, které popisují kondici útlaku zmíněných skupin,*“¹⁵ popisuje Young.

Young dále kritizuje pokusy dřívějších teoretiků, kteří se snažili útlak více specificky charakterizovat a tím často podpořili bezvýhodné debaty o tom, která skupina zažívá závažnější útlaky než jiná. Podotýká však, že koncepty a kondice, se kterými tito teoretici pracovali, tvoří spíše takovou rodinu vlivů, které dělí do pěti kategorií – vykořisťování, marginalizace, bezmoc, kulturní imperialismus a násilí. Upozorňuje však také na to, že k pochopení těchto pěti tváří útlaku je prvně potřeba chápat, co je to sociální skupina.

Podle Young jsou sociální skupiny ve světě brány jako samozřejmost, pomocí kterých se vše porovnává, a pak hodnocení dopadá na jednotlivce v dané skupině. Young pracuje s myšlenkou, že identifikace nerovností pomocí skupinových kategorií ve výsledku vede k pomoci identifikace nerovnosti strukturální. Přichází s pojmem strukturálně situované osoby. Její teze zní, že „*tvrzení o sociální spravedlnosti, která se dovolávají rovnosti, zpravidla vyžadují srovnávání skupin podle měřítek kvality života nebo zvýhodnění. Označíme-li nějaké nerovnosti za nespravedlivé, implicitně nebo explicitně tím srovnáváme skupiny, abychom rozpoznali sociální struktury zachycující lidi proti jejich vůli v pozicích, které některé omezují a jiné naopak privilegují.*“¹⁶ Zjednodušeně tím Iris Marion Young říká, že srovnáváním skupin neukazujeme jednotnou identitu lidí uvnitř skupiny – každý člověk je individuální, ale zjišťujeme faktor, který lidi do skupiny spojuje, což jsou vnější vlivy, které strukturálně situují osobu do určité pozice. Právě těmito vlivy je pět tváří útlaku, které také situují osoby daných skupin do určitých postavení v rámci společnosti.

První tvář útlaku je vykořisťování. Centrem Marxovy teorie o vykořisťování je vysvětlení, jak třídní struktury existují v rámci legálního a normativního rámce, který tyto struktury rozlišuje,

¹⁵ ASUMAH, Seth Nii a NAGEL, Mechthild. Diversity, social justice, and inclusive excellence: transdisciplinary and global perspectives. Albany, New York: State University of New York Press, 2014. ISBN 1-4384-5164-4.

¹⁶ YOUNG, Iris Marion; UHDE, Zuzana a KUBIŠOVÁ, Zuzana. Proti útlaku a nadvládě: transnacionální výzvy politické a feministické teorii. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-341-4.

a tím vzniká přirozeně nadřazenost a podřazenost třídních skupin. Tak to fungovalo v předkapitalistických feudálních společnostech – kapitalismus toto rozlišování odejímá a prosazuje víru v právní svobodu každé osoby. Například lidé svobodně vstupují se zaměstnavatelem do právních smluv. Tím vzniká otázka, když jsou všichni svobodní, jak může nějaká skupina dominovat nad jinou? Odpovědí je profit.¹⁷ Profit je základem kapitalistické moci, a proto je vykořisťování aktem, kdy využívání lidské práce probíhá za cílem získání profitu, za což daní lidé následně nejsou adekvátně kompenzováni.¹⁸ Nejedná se pouze o vykořisťování v rámci práce u zaměstnavatelů. Příkladem jsou také ženy v domácnosti, které dávají energii do práce v domácnosti, za což nejsou spravedlivě odměněny například i mocí a statusem, které mají muži právě díky tomu, že pro ně ženy pracují.

Marginalizace je druhou tváří útlaku. Ve svém výsledku se jedná o proces vyřazování. Young považuje tuto tvář možná za tu nejnebezpečnější. Celá kategorie lidí je vyřazená z užitečné participace v sociální sféře, výsledkem je, že tito lidé mají horší přístup někdy i k základním zdrojům, které jsou potřebné pro život. Ve Spojených státech amerických uvádí Young příklad Afroameričanů, u kterých je marginalizace nejviditelnější, toto vyřazování ze společnosti se však přenáší i na další sociální skupiny po celém světě.¹⁹

Třetí tváří útlaku je bezmoc. Ta je propojená s Marxovou teorií o socialismu, ve které popisuje, že někteří lidé “mají moc“, zatímco jiní ne. Ti bezmocní jsou dominováni vládnoucí třídou a jsou situováni do pozice, ze které musí poslouchat příkazy. S tím je spojené, že vládnoucí třída se zpravidla k té podřízené nechová s respektem. Existuje však také mnohem hlubší pojem bezmoci, chováním vládnoucí třídy k té podřízené, dochází k indoktrinaci nastavení myslí podřízených, až si o sobě myslí velmi málo a útlak si ve výsledku ani oni samotní neuvědomují.

Kulturní imperialismus rozšiřuje předchozí tvář útlaku. Bere kulturu specifickou pro vládnoucí skupinu jako normu, která je nastavená i pro podřízené skupiny. Jako příklad uvádí Young ze své zkušenosti americkou kulturu, která je vystavěna na židovsko-křesťanském systému víry spojeným s anglo kulturou přivezenou z Velké Británie. Výsledkem je, že americké hodnoty

¹⁷ ASUMAH, Seth Nii a NAGEL, Mechthild. Diversity, social justice, and inclusive excellence: transdisciplinary and global perspectives. Albany, New York: State University of New York Press, 2014. ISBN 1-4384-5164-4.

¹⁸ FIVE FACES OF OPPRESSION. Wordpress [online]. 2009, 1-4 [cit. 2023-09-08]. Dostupné z: <https://mrdevin.files.wordpress.com/2009/06/five-faces-of-oppression.pdf>

¹⁹ ASUMAH, Seth Nii a NAGEL, Mechthild. Diversity, social justice, and inclusive excellence: transdisciplinary and global perspectives. Albany, New York: State University of New York Press, 2014. ISBN 1-4384-5164-4.

jsou stejné jako křesťanské a stejné jako anglických bílých mužů. Amerika nemá oficiální jazyk, ale absolutní normou a dominancí se nad ostatními jazyky stala angličtina. Další příkladem, který existuje po celém světě, je sexuální orientace. Dominantní skupinou jsou lidé heterosexuální orientace, a proto je na jinou sexuální orientaci nahlíženo jako na podřadnou a abnormální. Ti, kteří jsou utlačováni kulturním imperialismem, jsou poznamenáni stereotypy a utlačováni do neviditelnosti. Stereotypy určují, kým lidé ve skupinách mohou a nemohou být. Bílí muži tedy mohou mít svou vlastní identitu, ti ostatní pouze spadají do stereotypů skupin.²⁰

Poslední tváří útlaku je násilí, což je nejspíš to nejjednodušeji viditelné. Lidé, kteří žijí pod touto tváří útlaku, mají strach z náhodných, nevyprovokovaných fyzických nebo psychických útoků na jejich osobu či majetek. Tyto útoky nepotřebují motiv, jsou prováděny s cílem ničit a znemožnit nějakou osobu. Young popisuje různé skupiny, které tomuto strachu čelí v rámci Spojených států amerických a uvádí mimo jiné lidi černé barvy pleti, Asiaty, Araby, gaye, lesby nebo ženy.²¹

1.1.3. Kritika teorie

Iris Marion Young kritizovala předchozí teoretiky, kteří ve snaze o kategorizaci útlaku skončili u bezvýhodné diskuze o tom, který útlak je horší než jiný. Nastolila pět tváří útlaku a pokud některá z těchto tváří na skupinu působí, pak je daná skupina pod útlakem. Z toho, jak jsou ale ve světě praktikována lidská práva, se ukázalo, že to, co jí chybí, je právě to, o čem tato práce pojednává, a to je intersekcionalita. Na případech v následující kapitole je možné spatřit, že daná utlačovaná skupina nemůže být nikdy definována samostatně. Existuje totiž až moc možných kombinací, které na každého člověka působí. Tyto kombinace a propojení tvoří intersekcionalitu, kterou Young nebere v potaz a kterou je u lidských práv a utlačovaných skupin nutno považovat za podstatnou.

1.2. Intersekcionalita

Hlavní teorií této bakalářské práce je použití intersekcionalního přístupu v rámci praxe lidských práv v České republice. Hlavní průkopnicí intersekcionality je Kimberlé Williams Crenshaw, americká právnička a obhájkyň lidských práv. Znat její teorii je základním kamenem pro tuto

²⁰ FIVE FACES OF OPPRESSION. Wordpress [online]. 2009, 1-4 [cit. 2023-09-08]. Dostupné z: <https://mrdevin.files.wordpress.com/2009/06/five-faces-of-oppression.pdf>

²¹ ASUMAH, Seth Nii a NAGEL, Mechthild. Diversity, social justice, and inclusive excellence: transdisciplinary and global perspectives. Albany, New York: State University of New York Press, 2014. ISBN 1-4384-5164-4.

bakalářskou práci, zvláště díky tomu, že Crenshaw sama je spojena s právním prostředím – zavést intersekcionalitu do praxe lidských práv je jejím cílem.

1.2.1. Kimberlé Williams Crenshaw

Kimberlé Williams Crenshaw byla od mládí pozorovatelkou hnutí za občanská práva. Také zažila několik významných milníků. Dne, kdy byl zavražděn Martin Luther King Jr., shromáždili rodiče a vedoucí komunity, ve které Crenshaw byla, děti, aby jim o zabitém bojovníkovi popovídali. „*To, co nečekali,*“ řekla Crenshaw v rozhovoru s Denise B. Hawkinsovou (10.8.1995), „*bylo, že mnoho dětí o Kingovi nikdy neslyšelo, a tak jsem začala mluvit já. Má matka ráda, říká, že tady to všechno začalo, ale já si spíš myslím, že to bylo mými rodiči a jejich rodiči, kteří vychovávali tak, aby jejich děti přemýšleli politicky o tom, že jsou Afroameričané.*“

Crenshaw získala bakalářský titul na Cornellově Univerzitě v Ithace, dále studovala práva také na Harvardově Univerzitě nebo v Univerzitě ve Wisconsinu. Crenshaw dlouhodobě cítila, že ve studiu práv existují mezery. „Když se mluvilo o ženách, tak to nebylo v politickém nebo ekonomickém kontextu, ale spíše v literatuře a poezii. Vážné politické diskurzy vytvářeli muži, a ženy se dostávaly na okraj.“²²

I přesto, že pracovala velkou část života s dalšími studenty práv černé pleti, se kterými chtěla dosáhnout sdílených cílů, nakonec zasvětila velkou část svého života intersekcionalitě, teorii, která bude v další části popsána podrobněji a která jde více do hloubky – řeší spíše individuální útlaky než jeden velký společný problém. Svou teorii vždy propojila se svou osobní zkušeností, kdy ona sama je ženou černé pleti, a také s právním prostředím, ke kterému měla vždy blízko. Práva má vystudovaná a například také chvíli pracovala jako soudkyně.

Crenshaw pochází z USA, a proto ve svých pracích vychází hlavně z osobní zkušenosti se Spojenými státy, nicméně se vždy snažila šířit své myšlenky o právech i mimo hranice svého státu. Zařizovala tzv. “workshopy pro aktivisty za lidská práva“ v Brazílii a v Indii a poté pro ústavní soudce v Jižní Africe a její práce o intersekcionalitě měla celosvětový dopad – například její práce měla vliv na vypracování ustanovení o rovnosti v jihoafrické ústavě. Ve Spojených státech působila jako členka výboru Národní vědecké nadace pro výzkum násilí

²² Human Rights Innovators: A-L, 2016, p.139-143, Crenshaw, Kimberlé Williams., 2016. ISBN 1682171582.

páchaného na ženách a "konzultovala s předními nadacemi, organizacemi pro sociální spravedlnost a korporacemi při prosazování jejich iniciativ v oblasti rasové a genderové rovnosti". Za svou práci obdržela cenu Lucy Terry Prince Unsung Heroine Award.

V posledních letech se Crenshaw zasazuje o hnutí #SayHerName. Je spoluautorkou (s Andreou Ritchieovou) knihy *Say Her Name: Ritchie: Resisting Police Brutality Against Black Women* (Odpor proti policejní brutalitě vůči černošským ženám), v níž dokumentuje a upozorňuje na černošské ženy, které se staly oběťmi policejní brutality a protičernošského násilí ve Spojených státech.²³

1.2.2. Shrnutí teorie

Crenshaw ve svém textu *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics* (1989) analyzuje a kritizuje tzv. rámec jedné osy. To znamená, že podle ní není správné uvažovat o pojmech jako gender nebo rasa odděleně, protože spolu souvisejí, existuje zde tzv. intersekcionalita.

Své názory opírá o perspektivu reality černošských žen, protože jejich realita a také její vlastní se netýká pouze diskriminace na základě pohlaví, ale také kvůli rase – pokud se podívají do zrcadla, nemohou rasu ignorovat, protože velmi ovlivňuje jejich život. Crenshaw základ svého textu dělí do čtyř různých částí. V první části se zaměřuje na konkrétní případy a doktrínu, která nefunguje. Právo a soud nedokážou řešit problémy černošských žen v takové komplexnosti, jaká je nutná. Ve druhé části se více zaměřuje na feministickou teorii a na to, jak odráží hlavně zkušenosti bílých žen. Třetí část se soustředí na problémy rasismu a antirasistické politiky – tento jediný cíl rasismu zastihuje problém patriarchátu v černošské komunitě. Poslední část se zaměřuje na její návrhy a na to, co by se mělo změnit – jak zapojit intersekcionalitu do feministické teorie.²⁴ Pro účely této bakalářské práce je podstatná hlavně první část, kde podtrhává základ problému, tedy problém chybějících právních stanov, které by zvládly

²³ Kimberlé W. Crenshaw, Andrea J. Ritchie, Rachel Anspach, Rachel Gilmer & Luke Harris, *Say Her Name: Resisting Police Brutality Against Black Women*, (2015). [cit. 2024-04-21] Dostupné z: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/3226

²⁴ CRENSHAW, Kimberle. *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics*. In: *Feminism And Politics*. Oxford: Oxford University Press, 1998. ISBN 9780198782063. [cit. 2024-03-31] Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198782063.003.0016>.

zpracovat problematiku propojení více útlaků u jedné osoby.

Jednou z tváří útlaku, kterou Crenshaw podrobně u intersekcionalního přístupu zkoumá, je násilí – specificky násilí mužů na černých ženách. Popisuje, jak barevné ženy jsou často produktem prolínání sexistických a rasistických vzorců chování a jak tyto vzorce nejsou reprezentovány ani v antirasistických ani feministických diskurzích.

„V jednom z předchozích článků jsem použila pojem intersekcionalita k označení různých způsobů, jakými se rasa a gender vzájemně ovlivňují a utvářejí tak rozmanité dimenze pracovních zkušeností černošských žen. Mým cílem bylo ukázat, že mnoho zkušeností, s nimiž se černošské ženy potýkají, nelze zahrnout do tradičních hranic rasové nebo genderové diskriminace, jak jsou tyto hranice v současnosti chápány, a že průnik rasismu a sexismu ovlivňuje životy černošských žen způsobem, který nelze zcela zachytit, pokud se na rasový nebo genderový rozměr těchto zkušeností podíváme odděleně. Na základě těchto pozorování zde zkoumám různé způsoby, jakými se rasa a gender prolínají při utváření strukturálních, politických a reprezentačních aspektů násilí na barevných ženách.“²⁵

1.2.3. Kritika teorie

Teorie se po světě od devadesátých let minulého století velmi rychle rozšířila a s tím se také pojí vznik kritiky na ni. Konzervativní proudy začaly intersekcionalitu označovat za novou formu „deviace liberalismu“. Vyšlo také několik textů, které ji spojují s dogmatismem, ohrožením demokracie, nebo třeba ohrožením svobody projevu. Příkladem této kritiky je například Andrew Sullivan, zastánce konzervativní gay politiky, ten nazval intersekcionalitu náboženstvím podobným radikálnímu islámu.²⁶

Častá kritika intersekcionality je založená na tom, že prosazuje nade vše princip „identitní politiky“ a tím znemožňuje vést politické debaty – takto ji například kritizoval ve své knize „Jak z vás intersekcionalita dělá hlupáky“²⁷ novinář James Kirchick. Intersekcionalita je pro

²⁵ CRENSHAW, Kimberle. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. Online. Stanford law review. 1991, roč. 43, č. 6, s. 1241-1299. ISSN 0038-9765. [cit. 2024-04-21] Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1229039>.

²⁶ KOLÁŘOVÁ, Kateřina. Paradoxy úspěšné teorie: intersekcionalita mezi kritikou a stvrzováním hegemonie. Online. Gender a výzkum (On-line). 2018, roč. 19, č. 2, s. 11-31. ISSN 2570-6578. [cit. 2023-12-16] Dostupné z: <https://doi.org/10.13060/25706578.2018.19.2.424>.

²⁷ TABLET. How intersectionality makes you stupid. KIRCHICK, James. TABLET [online]. 2016 [cit. 2023-12-16]. Dostupné z: <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/intersectionality-makes-you-stupid>

konzervativce politikou partikulárních zájmů. Ale hlasy kritiky vůči intersekcionalitě se neobjevují pouze mezi konzervativními hlasy. Problémy s intersekcionalitou vidí také některé feministky. Intersekcionalita se ve feministickém prostředí stala tak významnou součástí, že se podle jejich vizí stává novým „paradigmatem genderového výzkumu“. Příkladem jsou autorky Marie Carbin a Sara Edenheim, které spojují oblíbenost intersekcionality a pohled na teorii jako na nový normativní horizont feministické politiky s narušením kontra – hegemonního směřování této teorie.²⁸ Tyto kritiky se tedy nepojí přímo k podstatě samotné teorie. Vychází spíš ze strachu přežitosti teorie a toho, že s ní není správně nakládáno.

2. Vymezení konceptů

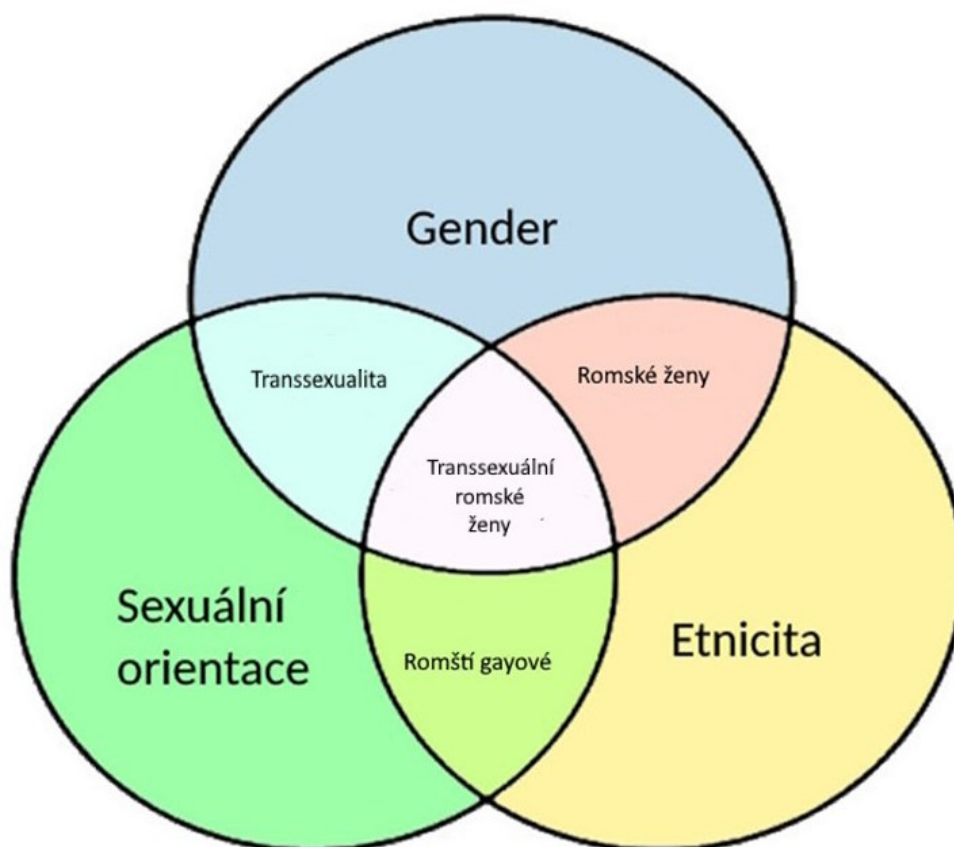
Tato práce se zaměřuje na zkoumání teorie intersekcionality a na to, zda je brána v potaz v praxi lidských práv při zkoumání třech mnou vybraných proměnných – těmi jsou gender, sexuální orientace a etnicita. Lidé spadající pod tyto skupiny jsou často cílem určitých diskriminací a nerovností. Pro zařazení lidí do skupin, které trpí kvůli nějakému konceptu, ať je to třeba gender, sexuální orientace nebo etnicita, je potřeba si prvně tyto koncepty správně vymežit.

2.1. Intersekcionalita utlačovaných skupin

Utlačovaných skupin je mnoho a jak již bylo v práci zmíněno, to, co chybí Iris Marion Young, je teorie Kimberlé Williams Crenshaw, tedy intersekcionalita. Kvůli velkému množství potenciálních utlačovaných skupin je relevantní možnost zredukovat je na tři objektivně nejčastější v české společnosti, proto práce zkoumá intersekcionalitu utlačovaných skupin na těchto třech – gender, sexuální orientace a etnicita.

Možnost propojení těchto utlačovaných skupin znázorňuje následující Vennův diagram, který odkrývá, že intersekcionalita může být v tomto případě úplná, a to v momentě, kdy se propojí všechny tři zvolené utlačované skupiny. Kromě úplné intersekcionality práce zkoumá také tři dílčí – tedy propojení etnicity a genderu, propojení etnicity a sexuální orientace a propojení genderu a sexuální orientace.

²⁸ KOLÁŘOVÁ, Kateřina. Paradoxy úspěšné teorie: intersekcionalita mezi kritikou a stvrzováním hegemonie. Online. Gender a výzkum (On-line). 2018, roč. 19, č. 2, s. 11-31. ISSN 2570-6578. [cit. 2023-12-16] Dostupné z: <https://doi.org/10.13060/25706578.2018.19.2.424>.

Graf č. 1: Vennův diagram zobrazující plnou intersekcionalitu a dílčí intersekcionalitu u tří proměnných – u genderu, sexuální orientace a etnicity.²⁹

2.2. Gender

Gender neboli pohlaví je často velmi těžko uchopitelný koncept, a to ve všech ohledech – příkladem je lingvistika. Jsou jazyky, které jsou na genderu založené, a pak jazyky, které ho naprosto ignorují.³⁰ Pro cíle práce je hlavní vymezit, jak je gender spojený s lidmi a co to je. Gender je základní dimenzí osobního života, sociálních vztahů a kultury. Podle našeho pohlaví je nám od malička vytvářen svět – to, jak nás rodiče oblékají, to, jak se malým holkám říká, že jsou krásné, a malým klukům, že jsou šikovní.³¹

Pohlaví je primárně něco, co je dáno biologicky. Podle biologie je pak koncipován celý náš život, jsme zvyklí na to, že muži a ženy chodí na oddělené záchody, kupují si oblečení

²⁹ Viz příloha číslo 1 (graf – Vennův diagram)

³⁰ CORBETT, Greville G. Gender. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. ISBN 0-521-33845-X.

³¹ LORBER, Judith. The Social Construction of Gender. In: Inequality in the 21st Century. 1. Routledge, 2018, s. 347-352. ISBN 9780813350646. [cit. 2024-2-17] Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780429499821-61>.

v oddělených sekcích obchodů nebo chodí k jiným kadeřníkům. Jsme tomu tolik navyklí, že to může působit jako přírodní zákon, proto může být skandální, když tento daný vzor, který všichni následují, někdo naruší. Gender se může dát těžko pochopit, ale lehce se identifikuje. Přichází s ním také mnoho předsudků, které ve většině případů znevýhodňují ženy, které jsou například oproti mužům brány jako hloupější nebo méně schopné. Na druhou stranu určitě existují také předsudky vůči mužům, například ve škole jsou často kluci bráni jako ti zlobiví žáci vůči hodným holkám. Hlavním faktem zůstává, že gender může být zdrojem útlaku. Nakonec je také potřeba zdůraznit, že lidé se stávají ženou či mužem. Důležité je zde slovo stávají. Mnoho autorů vidí stereotypy chování žen a mužů v tom, jak jsou kvůli gender vychováni – vidí gender jako sociální konstrukt. Jedna z prvních průkopnic této myšlenky Simone de Beauvoir to popsal následovně: „Jedinec se nenarodí, ale spíše se stane ženou.“³²

2.3. Sexuální orientace

Zdrojem útlaku může být také sexuální orientace. Jak již bylo zmíněno, vyrůstáme v určitých strukturách. V rámci těchto struktur je také nastaveno, že jedno pohlaví má hledat vztah u toho opačného. Je to tak děláno dlouho a působí to jako přírodní daný řád. Proto je pro mnoho lidí vystoupení z tohoto řádu nepochopitelné a považují ho za něco špatného a nepřirozeného.³³ Homosexualita je poté něco, co je bráno jako něco špatného, k čemu by měly být předsudky.

Podle některých vědců si homosexuálové osvojují znaky, které je spojují. Podle Goffmanova modelu stigmatizované identity, které platí tedy na všechny skupiny, se homosexuálové často chovají pomocí určitých specifických prvků chování.³⁴ Toto se děje u všech skupin, to je už zmíněný konstrukt. Rozdílem je, že některé konstrukty jsou brány jako správný daný řád a jiné jsou brány jako něco špatného. Předsudky, které z tohoto všeho vyplývají, můžou být následně důvodem útlaku.

2.4. Etnicita

Výraz etnikum pochází ze staré řečtiny. Výraz „ethnos“ znamenal národ nebo kmen. Rasa a etnicita jsou brány jako častý zdroj útlaku, kdy je jedna rasová skupina upřednostňována před

³² CONNELL, Raewyn, GENDER, Short introduction, Polity Press, 2009 ISBN-13: 978-0-7456-4567-4 [cit. 2024-2-21] Dostupné z:

https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=3CUwJ5MvnaIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=gender&ots=YtGDEfeKb2&sig=74JKY3YojY3zqDGmY3F3PbgAbLA&redir_esc=y#v=onepage&q=gender&f=false

³³ Tamtéž

³⁴ VALENTOVÁ, Jaroslava. Percepce mužské sexuální orientace. 2010.

jinou. Zajímavý přístup k tématu etnicity má Robert Murphy. Ten propaguje názor, že Homo Sapiens je jeden druh, kam patří všichni lidé a rozdíly mezi barvou pleti, vlasů nebo výšky jsou zanedbatelné. Uvádí to na příkladu psů, u kterých nezáleží na tom, zda jsou bílí nebo černí, jsou to stále psi. Tento přístup je idealistický, lidé se na tyto rozdíly soustředí neustále a je pro ně těžké je opomenout.³⁵

Základní definicí, která se dá použít, je přímočará typologie Antonyho Smitha, ten rozlišuje etnicitu jako kategorii – skupina definovaná zvenčí viditelnými znaky a etnickou pospolitostí – rozlišuje ji jako skupinu, jejíž příslušnosti jsou si lidé vědomi.³⁶ Pro lidi, kteří jsou utlačováni kvůli své etnicitě, je nemožné si své příslušnosti k etnické skupině nevšimnout. Proto se říká, že se bílá žena může podívat do zrcadla a vidí ženu, zatímco černá žena se podívá do zrcadla a vidí černou ženu.³⁷

2.5. Dílčí intersekcionality

V přiloženém Vennově diagramu jsou uvedeny také příklady úplné intersekcionality, tedy propojení všech tří zvolených proměnných, a dílčích intersekcionalit. Příklady byly vybírány na základě znalosti českého prostředí. Zatímco Crenshaw, která pocházela ze Spojených států amerických, se ve většině případů potkávala s intersekcionalitou zaměřenou na černé ženy, v České republice tomu tak nebude. Je nutné poznamenat, že zmíněné příklady v grafu nejsou jediné a nevylučují existenci mnohých dalších dílčích intersekcionalit, které mohou při propojení proměnných existovat – například existuje mnoho etnik, které mohou být diskriminovány, a ne pouze romské etnikum.

U dílčí intersekcionality sexuální orientace a genderu je jako typický příklad zvolena transsexualita. Stále existuje mnoho lidí, kteří transsexualitu neuznávají a transsexuály poté utlačují. Transsexuálové se kvůli svému pohlaví také mohou dostat do právního problému, který ještě české právo dříve neřešilo. Propojení se sexuální orientací vychází také z toho, že existují radikálové, kteří odmítají, že transženy jsou skutečnými ženami, proto vidí transženy jako gaye, což je něco, co je pro ně důvodem je utlačovat.

³⁵ DĚDKOVÁ, Zlata, bakalářská práce, Etnicita a gender v mediálním zobrazení – transkulturní perspektiva, vedoucí práce Mgr. Petr Macek, Hradec Králové, 2017

³⁶ JAKOUBEK, Marek, Teorie etnicity. Čítanka textů, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 733s., ISBN: 978-80-7419-185-5 [cit. 2024-3-4] Dostupné z:

https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97335/1520541_miroslav_hroch_219-223.pdf?sequence=1

³⁷ WEHREBERG, Erin Elizabeth, Intimacy, Directors and coordinators, 2023, [cit. 2024-1-24] Dostupné z: <https://www.idcprofessionals.com/blog/too-catered-to-and-too-self-centered-to-care>

U etnika a propojení s dalšími proměnnými jsem v obou případech upozornila na Romy. V českém prostředí jsou při bojích o práva žen romské ženy marginalizovány, stejné to je i u práv Romů v LGBTQ+ komunitě. Na závěr plná intersekcionalita je propojení všech tří proměnných, tedy by šlo o teoretický příklad transsexuální romské ženy.

2.6. Praxe lidských práv

Česká republika sama o sobě nemá soud určený pouze k případům spojeným s lidskými právy. O úroveň výš se ale na Českou republiku vztahuje Evropský soud pro lidská práva, ten má dynamický vztah s vnitrostátními soudy členských států.³⁸ Za období, kdy je Česká republika vázána na Evropskou úmluvu o lidských právech od časů bývalé federace (18. březen 1992), probíral Evropský soud pro lidská práva mnoho případů z českého soudnictví a vydal proti České republice několik odsuzujících rozsudků. Jinak se ale vůči fungování a praxi českého soudnictví kriticky vyjadřoval jen výjimečně a pokud ano, tak šlo často například o četnější případy problematického přístupu Ústavního soudu.³⁹

Ústavní soud České republiky je klíčovým soudem v rámci praxe lidských práv. Vztahuje se na něj ustanovení čl. 81 a 82 Ústavy. Cílem Ústavního soudu je posuzování souladnosti zákonů a dalších právních předpisů s Ústavou a Ústavními zákony.⁴⁰ Už v preambuli Ústavy stojí, že Česká republika je stát „založený na úctě k lidským právům“. Podle článku 3 základních ustanovení je součástí ústavního pořádku České republiky Listina základních práv a svobod.⁴¹ Ta dále stanovuje, že „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“⁴²

³⁸ ONDŘEJEK, Pavel a ONDŘEJKOVÁ, Jana. Vztahy normativních systémů a vrcholných soudů. Online. Časopis pro právní vědu a praxi. 2021, roč. 29, č. 2, s. 403-412. ISSN 1210-9126. [cit. 2024-02-20] Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/CPVP2021-2-11>.

³⁹ SCHORM, Vít. Evropský soud pro lidská práva a české soukromé právo: k nápravným opatřením přijímaným po odsuzujících rozsudcích. Online. Časopis pro právní vědu a praxi. 2010, roč. 18, č. 1, s. 5-9. ISSN 1210-9126. [cit. 2024-02-20].

⁴⁰ WEISHÄUPOVÁ, Barbora. Kvalita demokracie a role ústavních soudů ve střední Evropě. Praha, 2022. 73 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce Dr. habil. PhDr. Petra Guasti, M.A., Ph.D.

⁴¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb. [cit. 2024-3-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-71>

⁴² Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb. [cit. 2024-3-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-295>.

3. Metodologie práce

Metoda zvolená pro tuto bakalářskou práci je kvalitativní obsahová analýza. Základem bylo zvolit si proměnné a tzv. populaci, tedy vzorek, ze kterého se získají data k analýze. Hloubka analýzy a interpretace textů závisí na šíři dat, která jsou pro dané proměnné dostupná.

3.1. Popis postupu

Nejprve byla teorie a výzkumná otázka stanovena propojením teorie utlačovaných skupin s teorií intersekcionality. Následně se zvolily tři nejčastější proměnné – gender, sexuální orientace a etnicita (zde stojí za zmínku, že dalších skupin může existovat mnoho). Z důvodu širě českého soudnického systému bylo potřeba zúžit praxi lidských práv v České republice, tedy zdroj dat, na Ústavní soud z důvodu, že je to instituce, která v České republice nejlépe reprezentuje a zastává praxi lidských práv. Následně došlo ke sběru dat pomocí vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky.⁴³

3.2. Výběr případů a operacionalizace

Při vyhledávání případů byl použit vyhledávací systém NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu České republiky.⁴⁴ Vyhledala jsem prvně samostatné proměnné, poté dílčí intersekcionality a následně jsem zkoušela najít úplnou intersekcionalitu. Po vyhledání proměnné gender se ukázaly tři výsledky.⁴⁵ U sexuální orientace nabídl systém NAULUS 64 případů.⁴⁶ Po vyhledání proměnné etnicita bylo nalezeno 11 výsledků.⁴⁷ Po vyhledání dílčí intersekcionality genderu a sexuální orientace se mi vyseletoval jediný případ pod spisovou značkou I.ÚS 3226/16⁴⁸. Při hledání dílčí intersekcionality gender a etnicita nebyl nalezen žádný výsledek. Dva výsledky byly vyselektovány po zadání proměnných etnicita a sexuální orientace. Jednalo se o případy se spisovými značkami IV.ÚS 1432/21⁴⁹ a III.ÚS 1412/20⁵⁰. Při vyhledání všech tří proměnných společně nebylo nic nalezeno.

⁴³ ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY. NAULUS [online]. [cit. 2024-03-24]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ Viz příloha 2

⁴⁶ Viz příloha 3

⁴⁷ Viz příloha 4

⁴⁸ Karta a text dokumentu – Nalezené [online]. [cit. 2024-3-24]. Dostupné z:

<https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=63763&pos=10&cnt=13&typ=result>

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ Tamtéž

Při selektování jsem použila metodu dvoustupňového výběru. Prvním stupněm bylo prohledání systému NAULUS s klíčovými slovy. Následně jsem všechny nalezené případy i u samotných proměnných prozkoumala a hledala, zda by nebylo možné přidat ke třem vyselektovaným intersekcionalním případům i nějaké další. U vyhledávání proměnné gender byl vyselektován případ s názvem Rodné číslo jako identifikátor pohlaví II. Vzhledem k číslu dva jsem se podívala na předchozí případ se stejným pojmenováním – ten má spisovou značku Pl.ÚS 2/20⁵¹. Vzhledem k zajímavým disentům a mnohým znakům intersekcionality jsem se ho rozhodla zařadit jako čtvrtý případ.

Nakonec jsem si při prostudování případů u proměnné etnicita všimla, že často u případů s etnickou problematikou není slovo jako takové možná zmiňováno, a proto jsem zkusila vyhledat také příklady s klíčovým slovem Rom, kterých bylo 56.⁵²

Několik let zpět proběhl médií případ sterilizace romské ženy, který jsem předpokládala, že při prohledání objevím. Poté, co jsem ho neobjevila, jsem začala hledat a zkoumat, jak je možné, že se případ romské ženy, který je velmi známý, nedá pod klíčovými slovy spojenými s její etnicitou vyhledat. Následně jsem případ našla pod klíčovým slovem sterilizace⁵³, kde se nachází i případ Rodné číslo jako identifikátor pohlaví II. Při pročitání rozsudku jsem zjistila, že tento případ předtím nebyl nalezen, protože etnicita dané ženy nebyla u soudu vůbec brána v potaz a není tedy v rozsudku vůbec zmíněna. Rozhodla jsem se tedy začlenit tento případ se spisovou značkou IV.ÚS 1407/09⁵⁴ mezi zkoumané případy.

Výsledkem selektivního procesu je výběr pěti případů, které práce zkoumá pomocí obsahové analýzy. Přesněji se jedná o případ I.ÚS 3226/16⁵⁵ s tzv. populárním názvem Neuznání zahraničního právního a faktického rodičovství jednoho z mužů tvořících stejnopohlavní pár je v rozporu s právem na rodinný život a s nejlepším zájmem dítěte. Dále se práce zaměří na případ IV.ÚS 1432/21⁵⁶, který nemá populární název, poté případ III.ÚS 1412/20⁵⁷ s populárním názvem Povinnost objasnění tzv. předsudečné pohnutky trestného činu ve světle

⁵¹ Karta a text dokumentu – Nalezené [online]. [cit. 2024-3-24]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=63763&pos=10&cnt=13&typ=result>

⁵² Viz příloha 5

⁵³ Viz příloha 6

⁵⁴ Karta a text dokumentu – Nalezené [online]. [cit. 2024-03-24]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=63763&pos=10&cnt=13&typ=result>

⁵⁵ Viz příloha 7

⁵⁶ Viz příloha 8

⁵⁷ Viz příloha 9

práva na účinné vyšetřování. Nakonec práce analyzuje také zmíněný případ Pl.ÚS 2/20⁵⁸ s populárním názvem Rodné číslo jako identifikátor pohlaví a případ IV.ÚS 1407/09⁵⁹, který populární název nemá.

4. Obsahové analýzy

Při provedení kvalitativní obsahové analýzy bylo vždy za potřebí shrnout případ a rozhodnutí Ústavního soudu. Dále dochází k identifikaci proměnných a momentů, kde se dané proměnné protínají, a k určení, zda je tedy případ skutečně intersekcionalní. Následně práce vyhodnocuje, zda byl intersekcionalní pohled brán v potaz a zda by mohl mít na rozsudek dopad. Analýza také zkoumá případné disenty, které se však nachází pouze u jednoho případu.

4.1. Obsahová analýza č. 1 – Neuznání zahraničního právního a faktického rodičovství – případ č.1

Prvním případem je případ I.ÚS 3226/16. Je nutné poznamenat, že tento případ byl vyselektován už v první fázi hledání případů – byl to jediný případ, který se objevil po zadání klíčových slov gender a sexuální orientace. Nicméně přestože se jedná o jasný případ, kde sexuální orientace hraje velkou roli, tak u genderu je to jiné – po bližším prozkoumání jsem zjistila, že případ byl vyselektován, protože se v rozhodnutí odkazuje na článek z amerického Journal of Gender. Vzhledem k tomu, že se však jednalo skutečně o jediný nalezený případ, který byl navíc veřejně probírán v médiích, jsem se rozhodla ho analyzovat a najít, zda v něm nenaleznu i jiné prolínání utlačovaných skupin, či zda dokonce nakonec zjistím hlubší zapojení proměnné gender.

Datum rozsudku je 29.6.2017 a zasedali soudkyně zpravodajka Kateřina Šimáčková a soudci Tomáš Lichovník a David Uhlíř. Stížnost na rozsudek Nejvyššího soudu podali první stěžovatel J. A. a druhý stěžovatel R.D.A, které zastupoval advokát Mgr. Petr Kalla. Třetím stěžovatelem byl nezletilý L.D.A, kterého zastupovala opatrovnice a advokátka Mgr. Radka Korbelová Dohnalová PhD.

Jedná se o případ, kdy první a druhý stěžovatel spolu uzavřeli ve státu Kalifornie stejnopohlavní sňatek. Jsou to dva muži, jeden je z Dánska a druhý z České republiky. V roce 2012 uzavřeli

⁵⁸ Viz příloha 10

⁵⁹ Viz příloha 11

smlouvu s náhradní matkou, která donosila embryo vzniklé ze spermatu stěžovatelů a vajíčka anonymní dárkyně. To vše proběhlo v souladu s právem státu Kalifornie ve Spojených státech amerických. Následně se náhradní matce narodil třetí stěžovatel. Zletilí stěžovatelé neví, který z nich je biologickým otcem a ani to vědět nechtějí. Na základě rozsudku z Kalifornie ze dne 10.5.2013 není náhradní matka právním rodičem třetího stěžovatele – rodiči jsou první a druhý stěžovatel. V rodném listě stěžovatele L. D. A. vydaném státem Kalifornie je stěžovatel J. A. zapsán v kolonce otec/rodič a stěžovatel R. D. A. je zapsán v kolonce matka/rodič.

Stěžovatelé chtěli získat na Úřadě městské části Praha 1 vydání osvědčení o státním občanství stěžovatele L. D. A. Rozhodnutím ze dne 4. 9. 2014 však úřad řízení přerušil. Bylo potřeba získat od Nejvyššího soudu uznání zmíněného rozsudku kalifornského soudu. Nejvyšší soud tomu částečně vyhověl a vydal osvědčení o státním občanství třetího stěžovatele a také jeho rodný list, tam byl první stěžovatel uveden jako otec. Druhý stěžovatel nebyl zmíněn a kolonka matky zůstala prázdná.

Podle Nejvyššího soudu by uznání i druhého stěžovatele jako rodiče v rodném listu vadilo veřejnému pořádku. Došlo by tím fakticky k osvojení dítěte dvěma osobami stejného pohlaví, což je stav, který české právo neuznává. Nejvyšší soud také zdůraznil, že je to legislativní otázka, kterou má primárně řešit demokraticky zvolený zákonodárny sbor.

Stěžovatelé argumentovali tím, že rádi navštěvují Českou republiku, nicméně v takovémto stavu to pro ně představuje právní rizika. Druhý stěžovatel totiž, jakmile vstoupí do České republiky, není v žádném právním vztahu ke svému synovi. Argumentovali tím, že tomůž vyvolat komplikace v případě hospitalizace či lékařského vyšetření dítěte, problematicky by poté fungoval i přístup k informacím o stavu dítěte. Dalším jejich argumentem bylo, že problém by mohl nastat již při vstupu na území České republiky, pokud by s dítětem cestoval sám rodič, který není jako rodič uznán. V potaz by se měly brát i možné negativní dopady na dědická práva dítěte.

Ústavní soud jim v těchto bodech vyhověl na základě toho, že rozhodnutí Nejvyššího soudu bylo v rozporu s právem na rodinný život a s nejlepším zájmem dítěte. V rozhodnutí je několikrát zdůrazněno to, že se Nejvyšší soud o nejlepší zájem dítěte vůbec nezajímal. Také uvedli na pravou míru to, že uznáním druhého stěžovatele jako rodiče by nedošlo ke stavu osvojení dítěte dvěma osobami stejného pohlaví. *„Nejedná se jako u osvojení o teprve*

v budoucnu vzniklý rodinný život, ale právní a faktickou realitu, která jen vyžaduje uznání ze strany našeho státu,“ stojí v rozhodnutí Ústavního soudu.

Ústavní soud se často odkazuje na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (zkratka ESLP). Z judikatury ESLP podle Ústavního soudu jasně vyplývá, že jakmile se jedná o případ soudního rozhodování o dětech, pak nelze upřednostňovat abstraktní principy před nejlepším zájmem dítěte. Ústavní soud zdůrazňuje, že v případě, že mezi osobami rodinný život už existuje, je dokonce povinností všech orgánů veřejné moci jednat tak, aby se tento vztah mohl dál rozvíjet. Ústavní soud také podotýká, že hlavně musí být stanoveny právní záruky, které umožňují integraci dítěte v rodině.

Stěžovatelé napadli rozsudek Nejvyššího soudu také kvůli diskriminaci a v tomto bodě jim Ústavní soud nevyhověl. První a druhý stěžovatel namítali, že s nesezdaným heterosexuálním párem by bylo zacházeno jinak a oba rodiče by byli zapsáni do rodného listu. Ústavní soud došel k závěru, že již není třeba se tímto zabývat, protože rodičovská práva i u druhého stěžovatele už Ústavní soud stěžovatelům uznal a to z důvodu rodinného života mezi druhým a třetím stěžovatelem.

V případě je jasně viditelná proměnná sexuální orientace, protože se jedná o stejnopohlavní pár, kdy jsou podle práva státu Kalifornie první dva stěžovatelé manželé, přestože jsou oba muži. Je zajímavé, že diskriminační stížnost by byla zamítnuta takto rychle, protože pravdou je, že kdyby se jednalo o nesezdaný heterosexuální pár, tak by se s nimi zajisté jednalo jinak. Je nutné však podotknout, že soudy se musí řídit zákony a dokud budou ty v České republice diskriminační, tak bude těžké takovéto případy řešit.

Moment, kdy do rovnice může vstoupit proměnná genderu, i když netradičně, je, když vezmeme v potaz to, že v Kalifornii byl druhý stěžovatel zapsán do kolonky matka a že neexistuje kolonka pro druhého otce. Fakticky se tak rozhoduje vystupovat v roli matky, tedy ženy, tedy pod jiným pohlavím. Dalo by se to považovat za určitou právní transsexualitu – i když samozřejmě jenom na papíře, která není brána jako legitimní. Druhý stěžovatel trápí na tom, že je zapsán v kolonce jiného pohlaví, než jakým biologicky je. Pokud se na případ tedy koukáme takto, tak vidíme, že druhý stěžovatel je utlačován tím, že je biologicky muž, ale právně v dokumentu zapsán jako matka. Tím pádem vidíme, že je diskriminován hlouběji než první stěžovatel, kterému bylo otcovství uznáno hned.

Do rovnice intersekcionality může zapadat také proměnná, která není v mnou vybraných zmíněna, ale zde by mohla hrát roli, a to je národnost. První stěžovatel je totiž občanem České republiky a druhý stěžovatel je cizinec původem z Dánska. Soud se bohužel otázkou diskriminací vůbec nezabýval, nicméně přednost dostal stěžovatel, který je z České republiky. Zde by se dalo oponovat, že to bylo pouze na základě toho, že byl zapsán v kolonce otec a nemělo to nic společného s jeho národností, nicméně na základě zákona č. 301/2000 sbírky Zákon o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů je zřejmé, že jakmile je do procesu vydávání rodného listu zapojen cizinec, celý proces je komplikovanější. Výsledek prozkoumání tohoto případu je ten, že soudci Ústavního soudu zakročili v momentě, kdy docházelo k utlačování na základě sexuální orientace a stěžovatelům bylo vyhověno v bodech, které se týkaly rodinného života a zájmu dítěte. Nicméně jakýkoliv intersekcionalní pohled nebyl brán v potaz. Nicméně intersekcionalní stopy jsou v tomto případě slabé a vzhledem k vyhovění stěžovatelům je tedy obhajitelné, proč se Ústavní soud diskriminací nezabýval ze všech úhlů.

4.2. Obsahová analýza č. 2 – Napadení v tramvaji – případ 2 a Povinnost objasnění tzv. předsudečné pohnutky trestného činu ve světle práva na účinné vyšetřování – případ 3

Pro druhou obsahovou analýzu jsou spojeny případy 2 a 3, protože po bližším prozkoumání je zřejmá jejich podobnost. Ani u případu IV.ÚS 1432/21 selektující proces nezafungoval ideálně. Tento případ má jasný etnický podtext – stěžovatel si stěžuje na diskriminaci kvůli etnicitě. Nicméně druhá proměnná, tedy sexuální orientace, se kterou byl případ vyselektován, se v případě vůbec nenachází. Případ se vyseletoval kvůli větě z rozsudku:

*„Významným faktorem, který aktivuje povinnost státu zabývat se možným porušením čl. 2 či 3 Úmluvy ve spojení se zákazem diskriminace ve smyslu čl. 14 Úmluvy je existence tzv. předsudečných indikátorů (viz stěžovatelem odkazovaný rozsudek Balázs v. Maďarsko, bod 52.), mezi něž patří mj. osoba (např. etnicita či **sexuální orientace**) poškozeného, osoba útočnicka a způsob provedení útoku.“*

Po prozkoumání případu je jasné, že není intersekcionalní, a to vede k diskuzi o tom, do jaké míry má tedy Ústavní soud přehledný vyhledávací systém. Nicméně pravdou je, že se případ

zaměřuje pouze na jednu utlačovanou skupinu – etnicky utlačovanou. Není zmíněno, o jakou etnicitu se u stěžovatele jedná.

Senát byl složen z předsedy Pavla Šámala, soudce zpravodaje Josefa Fialy a soudce Jana Filipa. Rozsudek z 24.8.2021 je takový, že se stížnost odmítá. Ústavní soud přezkoumal napadený zásah orgánů veřejné moci a dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatele M. B. zastoupeného advokátkou Mgr. Petrou Vytejkovou je zjevně neopodstatněná.

Případ se odehrál 4.11.2017 kdy v odpoledních hodinách jel stěžovatel tramvají 6 s fanoušky fotbalu, kteří byli velmi hluční a také napomínáni řidičkou tramvaje. Jeden z nich poté údajně napadl stěžovatele, kvůli tomu, že stěžovatel údajně držel jednoho z fanoušků. Stěžovatel si stěžuje na to, že tito fanoušci, kteří ho napadli, byli zproštěni viny a že se věří více „fotbalovým chuligánům“ než jemu. Zde odkazuje na to, že byl jediný na místě, který etnicky vypadal jinak. Soudy by podle stěžovatele v takovýchto případech měly postupovat jinak a neměly by hledat záminky, jak dané obžalované zprostit obžaloby. Stěžovatel argumentuje, že by soudy naopak měly přispívat k vytváření otevřené a tolerantní společnosti, která jasně odsoudí jakékoliv projevy nenávisti. Tím stěžovatel navazuje na to, že se obecné soudy nezabývaly identifikací indikátorů předsudečné trestné činnosti – tím jsou podle stěžovatele rasisticky zabarvené nadávky „chuligánů“ fotbalového klubu Sigma Olomouc, které fyzickému útoku předcházely.

Důvody, proč stížnost považoval Ústavní soud za neopodstatněnou, začínají obecným východiskem a to je, že u zásahů do fyzické integrity, které nemají smrtící povahu, se pak právo na účinné vyšetřování omezuje na čl. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.⁶⁰ Dále se v rozsudku píše, že *„každý zásah do fyzické integrity proto, aby vůbec mohl představovat porušení čl. 3 Úmluvy, musí dosahovat určité intenzity, kterou je třeba posoudit striktně individuálně na základě konkrétních okolností každého jednotlivého případu.“*

Samotná intenzita nemůže podle Ústavního soudu hrát rozhodující úlohu, rozhodující může být kontext, nebo jasné jiné důkazy a významným faktorem, který aktivuje povinnost státu zabývat se možným porušením tohoto článku ve spojení se zákazem diskriminace, je existence předsudečných indikátorů.

⁶⁰ Evropská úmluva o ochraně lidských práv [online]. [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ces

Ústavní soud se situací zabýval z pohledu článku 2 Úmluvy (Evropská úmluva o ochraně lidských práv) a poté i článku 3 dané Úmluvy a došel k tomu, že k žádnému porušení základních práv a svobod stěžovatele nedošlo. Zde Ústavní soud podotýká, že „*v posuzované věci obvodní státní zastupitelství s ohledem na výsledky vyšetřování vzalo předsudečný, resp. nenávisťný motiv, za pravděpodobný a podalo obžalobu k obvodnímu soudu.*“ Soud také zdůrazňuje presumpci nevin, tedy fakt že nelze přehlížet, že i při existenci mnoha předsudečných indikátorů soudu nepřisluší vyslovit výrok o vině bez ohledu na právo na řádný proces, který svědčí obžalovaným. Nakonec dává Ústavní soud za pravdu Městskému soudu v Praze, že platí tzv. pravidlo *dubio in reo* – pokud není v důkazním řízení dosaženo praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, pak je potřeba rozhodnout ve prospěch obžalovaného.

U analýzy je jasně viditelné, že v tomto případě není možné nikde najít intersekcionalní průsečík, nicméně i zaměření na jedinou utlačovanou skupinu je zajímavé. V rozsudku se píše, že „*poukazuje-li stěžovatel na judikaturu ESLP a Ústavního soudu týkající se identifikace indikátorů předsudečné trestné činnosti, opomíjí, že obecné soudy nepopřely, že incident měl právě tuto předsudečnou rovinu.*“ Zde je zajímavé, že soudy vůbec utlačování nepopírají, v případě ho však neberou jako relevantní. Samozřejmě není vždy relevantní, aby utlačování skupin bylo nade vším a mělo hlavní roli v rozsudcích, nicméně mělo by být samo o sobě možná bráno jako něco víc než indikátor, ale jako ten samotný problém, což Ústavní soud nebere v potaz.

Do stejné kapitoly je vhodné zahrnout i třetí zkoumaný případ se spisovou značkou III.ÚS 1412/20. Sice se jedná o jiný případ, nicméně byl opět vyselektován na základě stejné věty jako u předchozího případu.⁶¹ Jedná se navíc o stížnost velmi podobného charakteru. Ústavní stížnost se i v tomto případě zamítla, a to na stejných základech jako u předchozího případu. Tentokrát byl senát složen z předsedy senátu Jiřího Zemánka, soudce zpravodaje Vojtěcha Šimíčka a soudce Radovana Suchánka. Stěžovatel s pseudonymem Martin N. zastoupený advokátkou Mgr. Klárou Kalibovou PhD se odvolává proti rozsudku Krajského soudu v Brně 12.3.2020 proti dalšímu účastníkovi V.W. v té době ve výkonu trestu ve věznicí Brno-Bohunice zastoupeného advokátem JUDr. Janem Mandátem. Stěžovatel se domáhá konstatování, že bylo

⁶¹ „Významným faktorem, který aktivuje povinnost státu zabývat se možným porušením čl. 2 či 3 Úmluvy ve spojení se zákazem diskriminace ve smyslu čl. 14 Úmluvy je existence tzv. předsudečných indikátorů (viz stěžovatelem odkazovaný rozsudek Balázs v. Maďarsko, bod 52.), mezi něž patří mj. osoba (např. etnicita či sexuální orientace) poškozeného, osoba útočnicka a způsob provedení útoku.“

rozsudkem porušeno jeho právo na účinné vyšetřování ve smyslu čl. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení se zákazem diskriminace podle čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

6. 2. 2020 byla ke krajskému soudu podána obžaloba na vedlejšího účastníka V. W. pro zločin těžkého ublížení na zdraví a pro přečin výtržnictví. Obžalovaný provedl „intenzivní fyzický útok“ na stěžovatele. Za určitých okolností mohl tento útok i ohrozit život stěžovatele.

Stěžovatel vytýká soudu, že nikde neuvedl, že zločin byl spáchán pro jeho rasu, byť podle stěžovatele u případu byla zřejmá existence indikátorů "nenávistného útoku". Mezi ně dle stěžovatele patřila hlavně osobnost vedlejšího účastníka, tedy toho, který ho napadl a který je sympatizantem neonacistického hnutí a má násilnou trestní minulost. Tady se hodí zmínit, že právě nezmínění rasy je ukazatel, že soudy nepřemýšleli nad tímto případem intersekcionalně. Dalším hlavním indikátorem je naopak osobnost stěžovatele, který je Tunisian. Stěžovatel tvrdí, že vedlejší účastník stěžovatele během útoku rasisticky urážel např. slovy "špinavý Arab" či "černerj cizinec". Krajský soud to však v napadeném rozsudku nepovažoval za prokázané.

Ústavní soud postupoval obdobně jako u případu 2, takže věc posuzoval jako zásah do práva na účinné vyšetřování v kontextu práva na život ve smyslu čl. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení se zákazem diskriminace podle čl. 14 této Úmluvy. Opět byla zdůrazněna presumpce nevinny a zásada dubio pro reo. Soud konstatoval, že důkazy potvrzují některé aspekty výpovědí vedlejšího účastníka a svědků. Ústavní soud tedy stanovil, že k porušení tvrzených základních práv stěžovatele nedošlo. Stížnost tedy byla zamítnuta jako neodůvodněná.

Z analýzy vyplývá, že se nikde žádné dvě utlačované skupiny nepropojují. I to však přispívá k zajímavým zjištěním, které sice nebyly součástí hypotézy, nicméně pro výzkumnou otázku jsou podstatné. Práce se totiž zabývá intersekcionalitou v praxi lidských práv a ke zkoumání intersekcionality je nutný předpoklad dobře fungujícího vyhledávacího systému Ústavního soudu. Vyhledávací systém Naulus není na intersekcionalitu připravený, jediná možnost, jak selektovat utlačované skupiny, je pomocí slova, což se ukázalo jako neefektivní možnost. Nutno dodat, že Ústavní soud má veřejnosti nejpřístupnější databázi v České republice. V článku Jana Chmela, který chválí reputaci Ústavního soudu a jeho soudců, se píše, že: „*Ústavní soud vyvíjí aktivní úsilí k tomu, aby alespoň s částí jeho rozhodnutí byla seznámena*

veřejnost“⁶² I přesto však tato práce ukazuje na to, že v přehlednosti má stále Ústavní soud mezery, zvláště co se týče aplikování intersekcionalního přístupu, který by teoreticky podle vládních strategií měl být určitým způsobem reflektován.

4.3. Obsahová analýza č. 3 – Rodné číslo jako identifikátor pohlaví – případ 4

Případ Pl.ÚS 2/20 patří k velmi zajímavým, zvláště díky dvěma disentům a díky faktu, že byl zamítnut velmi těsně. V jeho spornosti navíc může hrát roli také intersekcionalita, která by tentokrát mohla přenést rozsudek do jiného směru. Prvně je vhodné si rozsudek z 9.11. 2021, který sepsal předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský, shrnout.

Soud rozhodl v plénu složeném z předsedy Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka a pojednává o návrhu T.H., který je dál označován jako navrhovatel a který je zastoupený advokátem JUDr. Marošem Matiaškem. Návrh byl na zrušení § 29 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 21 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, a § 13 odst. 3 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech "u žen zvýšené o 50." Účastníkem řízení byl také Parlament České republiky a vedlejším účastníkem byla vláda.

Pro přehled je dobré uvést také znění napadených ustanovení. Ustanovení § 29 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zní: *"Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb."*

⁶³Ustanovení § 21 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, zní: *"Změnou pohlaví transsexuálních pacientů se pro účely tohoto zákona rozumí provedení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce. Transsexuálním pacientem se rozumí osoba, u níž*

⁶² CHMEL, Jan. Tiskové zprávy jako nástroj tvorby reputace Ústavního soudu ČR a jeho soudců. Online. Jurisprudence. 2020. [cit. 2024-03-31]

⁶³ Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ze dne 6. listopadu 2011, [cit. 2024-04-12] Dostupné z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_373_2011

je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím (dále jen "porucha sexuální identifikace")." Ustanovení § 13 odst. 3 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných čísel a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů, u něhož je navrženo zrušení slov "u žen zvýšené o 50," zní: "Rodné číslo je desetimístné číslo, které je dělitelné jedenácti beze zbytku. První dvojčíslí vyjadřuje poslední dvě číslice roku narození, druhé dvojčíslí vyjadřuje měsíc narození, u žen zvýšené o 50, třetí dvojčíslí vyjadřuje den narození. Čtyřmístná koncovka je rozlišujícím znakem fyzických osob narozených v tomtéž kalendářním dnu."

4.3.1. Návrh a důvody jeho zamítnutí

Navrhovatel, se kterým je jednáno jako s osobou mužského pohlaví od narození, se necítí být ani žena, ani muž. Přesto dává přednost ženskému pojmenování. Navrhovatel je jako muž zapsán do matriky a dostal také mužské jméno, které si ovšem změnil. Je si jistý, že s mužským pohlavím se neidentifikuje. Považuje se za tzv. neutrální pohlaví. Navrhovatel nepodstoupil zdravotnické zákroky užívané pro operativní změnu pohlaví, protože podle něj nejsou potřeba, argumentuje tím, že podstupuje hormonální léčbu a podstoupil některé estetické zákroky. Cílem navrhovatele je změna rodného čísla do neutrálního nebo případně ženského tvaru a obracel se kvůli tomu opakovaně na Ministerstvo vnitra. Poté se postupně pokoušel uspět v rámci českého soudního systému.

Navrhovatel tvrdí, že došlo v důsledku aplikace napadených ustanovení hlavně k porušení jeho práva na tělesnou a duševní integritu, práva nebýt podroben špatnému zacházení a práva na soukromý život a odkazuje na čl. 7 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Dovolává se respektu k pohlavní sebeidentifikaci a zdůrazňuje, že projevy skutečného vnímaného pohlaví mohou být různé, může to být jen estetická úprava zevnějšku, ale i operativní přeměna pohlavních orgánů. S tím se pojí důležitý bod, který ovšem nicméně rozsudek dál nijak nebere v potaz a ani jednou se k němu nevrátí, což je, že podmínkou změny pohlaví je chirurgická sterilizace.

Zde je vhodné podotknout, že tady se problematika prohlubuje. U tohoto případu je vhodné vrátit se zpět k teorii Iris Marion Young. V teorii o utlačovaných skupinách Young nekategorizuje každou skupinu pomocí určitých znaků a charakteristik, místo toho určuje faktory, které tvoří útlak. Transgender lidé, či lidé neutrálního pohlaví tvoří na základě teorie

Young utlačovanou skupinu – to je fakt, ze kterého práce vychází. I přesto, že skupina nemusí být stoprocentně uznávána z hlediska státu, který transsexualitu označuje za nemoc⁶⁴, tak v rámci této bakalářské práce je uznávána jako legitimní utlačovaná skupina. Jedním z útlu, o kterém se poté dá mluvit a který se bude v rozsudku opakovat, je pak de facto i útlak ze strany práva a státu, který je jako skupinu nerespektuje, a proto jsou v důsledku jako skupina nuceni žít s věcmi, se kterými nesouhlasí – velmi silným příkladem je právě nutnost chirurgické sterilizace, se kterou nemusí všichni zástupci této skupiny souhlasit, nicméně pokud chtějí plně změnit své pohlaví, tak jsou do této změny nuceni – ve výsledku si tedy musí vybrat mezi dvěma útlaky – sterilizace nebo život v těle jiného pohlaví.

Navrhovatel se v návrhu také věnuje problematice tzv. neutrálního pohlaví a toho, že český právní řád toto pohlaví nezná. Uvádí příklady zemí, v nichž bylo zavedeno, a tvrdí, že je podle něj špatné nutit ho k výběru mezi mužským a ženským pohlavím.

Poslanecká sněmovna se vyjádřila tak, že všechny napadené zákony byly řádně schváleny a jsou v souladu s ústavním pořádkem. Vláda poukázala na to, že *„změna pohlaví chápána medicínsky jako změna vnějších pohlavních znaků člověka, nikoli jako právní uznání genderové identity jednotlivce. Posun od objektivního pojetí pohlaví k pojetí subjektivnímu je dle vlády otázkou zásadního významu, na níž dosud v České republice nepanuje společenská a odborná shoda. Vláda považuje za nutné, aby změna tohoto druhu byla podrobena celospolečenské a odborné debatě, na níž by měl reagovat zákonodárce.“*

Ústavní soud tedy shledal, že argumentace navrhovatele se zaměřila primárně na posouzení ústavnosti podmínek, za kterých v České republice dochází ke změně pohlaví. Ústavní soud argumentuje tím, že navrhovatel vlastně nechce změnu pohlaví, protože by to nevedlo k tomu, jak se ve výsledku cítí – tedy jako třetí neutrální pohlaví. Změna či zrušení § 29 odst. 1 věty první občanského zákoníku jsou tedy pro případ nepodstatné. Dále navrhovatel nesplnil podmínku pro změnu rodného čísla, protože si nezměnil oficiálně pohlaví – zde soud poznamenává, že Česká republika uznává pouze změnu pohlaví z muže na ženu, nebo naopak, žádné jiné pohlaví není uznáváno. *„Řízení o změně rodného čísla ovšem neslouží a ani nemůže sloužit k tomu, aby se teprve v jeho rámci žadatelé rozhodovali, zda budou, resp. jsou mužem, ženou, nebo někým třetím či dalším, nýbrž směřuje pouze k cíli, kterým je evidence určité*

⁶⁴ viz příloha 10, článek III, bod 17 a 18

skutečnosti vztahující se k identifikaci fyzické osoby podle stavu při narození, popř. k evidenci změny nastalé chirurgickým zákrokem ve smyslu § 29 odst. 1 občanského zákoníku.“ Ústavní soud v rozsudku dále napřímo vysvětluje tím, že si návrhvatel sám není jistý toho, čeho chce dosáhnout. K rodnému číslu už se dále soud vyjadřuje pouze tak, že je to identifikační číslo a pro každého občana je jedinečné a ke změně pohlaví při jeho změně nedojde a informace o pohlaví by i tak byla zachována např. na rodném listě.

V rozsudku se soud dále věnuje vysvětlení důležitosti dělení na muže a ženy. *„Na území České republiky se lidé dělí na ženy a muže. Toto chápání binární existence lidského druhu nemá původ ve vůli státu ve smyslu vůle veřejné moci, neboť veřejná moc je pouze akceptovala jako společenskou realitu.*“ Ústavní soud dále zdůrazňuje, že existenci mužů a žen bere na vědomí i ústavní pořádek a některé mezinárodní smlouvy o lidských právech, jimiž je Česká republika vázána, a nakonec rozdíl je potřebný i pro soukromoprávní aktivity. Tím je myšleno, že se dělí sporty na muže a ženy, že ženy mohou mít speciální bezpečné kupé pouze pro ženy, dělení veřejných saun, sprch a dalších prostorů. Soud uznává, že se pak otevírá otázka, zda je potřebné rozlišovat mezi pohlavími i v rodném čísle, ale poznamenává, že už se od něj pomalu plánuje upouštět, tak to není teď potřeba řešit. Soud také odpovídá na argumentaci návrhatele o sebeidentifikaci – zde mluví o právu na sebeidentifikaci a soukromí a názor Ústavního soudu v celku výstižně popisuje tato věta z rozsudku: *„Respekt k soukromí podmíněný (několikaletým) znaleckým zkoumáním navíc není respektem, sebeurčení závislé na psychiatrické diagnóze není sebeurčením a osobní autonomie, jejímuž projevu musí dát průchod souhlas lékaře, není autonomií.*“

4.3.2. Disenty

V rámci tohoto případu také figurují dva důležité disenty. Jeden z nich je původní soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové, která byla k případu nejprve přidělena, její návrh však neprošel, a proto se soudkyní zpravodajkou stala Milada Tomková. Kateřina Šimáčková předložila návrh nálezu, jímž by došlo ke zrušení § 29 odst. 1 věty první občanského zákoníku⁶⁵ a k odmítnutí zbývajících částí návrhu pro neoprávněnost návrhatele. Druhé odlišné stanovisko je Vojtěch Šimíčka, Ludvíka Davida, Jaromíra Jirsy, Pavla Šámala, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka.

⁶⁵ *"Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb."*

4.3.2.1. Kolektivní disent

Odlíšné stanovisko šesti zmíněných soudců stojí na názoru, že mělo být návrhu částečně vyhověno a probírané ustanovení § 29 odst. 1 věty první občanského zákoníku mělo být zrušeno pro jeho rozpor s čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.⁶⁶ V disentu popisují, že se Ústavní soud nezabýval tím, co je třeba, totiž právo již umožňuje změnu pohlaví, je však nutné zabývat se tím, za jakých podmínek. Poukazují na to, že v některých případech ani není možno sterilizaci při změně pohlaví provést – např. když nemůže být jedinec ze zdravotních důvodů pod narkózou, či když má moc velké obavy. „*Přitom jsou v situaci, kdy setrvávání v příslušném pohlaví jim způsobuje značné duševní útrapy. Podmínit změnu pohlaví tak razantním a bezvýjimečným zásahem do tělesné integrity proto považujeme v 21. století a v prostředí naší civilizace za zcela nepřiměřené.*“

V disentu je také zdůrazňována komparace oproti ostatním zemím, ze které je zřejmé, že Česká republika je v tomto stanovisku ke změně pohlaví značně osamocená, a to menšina pléna, jejíž právní názor se stal obsahem nálezu, opomenula. Rovněž se soudci v disentu domnívají, že předmětné zákonné ustanovení neodpovídá judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.

Nakonec je důležitý poslední bod tohoto disentu, že situace je specifická tím, že se jedná o problém malého počtu jedinců a pro většinovou populaci a politickou reprezentaci je to zcela okrajové téma – úkolem soudců je ale chránit jakékoliv menšiny. Zde se dostáváme k problému, který ještě předchází problém intersekcionality. Vystává otázka, jak může právo chránit intersekcionalně utlačované skupiny, když se nezaměřuje ani na jednotlivé menšinové utlačované skupiny. Nesmíme opomenout, že na každého navíc působí více vlivů a kategorizace jedné menšinové utlačované skupiny není do určité míry možná (viz kritika teorie Iris Marion Young). Proto v určité malé míře vidíme, že soudci se v disentu pokouší o intersekcionalní přístup, i když nejspíš ne záměrně.

4.3.2.2. Disent Kateřiny Šimáčkové

Soudkyně Kateřina Šimáčková se nejprve vymezuje vůči tomu, že není zdůrazněno, že rozsudek a názor popsany v nálezu se týká pouze kvalifikované menšiny. Ta vyplynula z faktu, že původní návrh Šimáčkové na zrušení článku 29 odstavce 1 věty první občanského zákoníku

⁶⁶ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY [online]. [cit. 2024-04-09]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> (znění čl.7, ods.1: „*Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.*“)

sice dosáhl většiny, ale ne kvalifikované většiny. Jelikož došlo k procesnímu patu a je nepřijatelné, aby věc zůstala nerozhodnuta, tak v takové situaci se návrh považuje za zamítnutý. Dále také zdůrazňuje, že nevidí důvod, proč je navrhovatelka označována za navrhovatele, a v disentu označuje stěžující osobu za navrhovatelku.

Šimáčková dále upozorňuje na to, že v projednávané věci navrhovatelky byla pouze uplatněna úprava změny právního pohlaví, tedy § 29 odst. 1 věta první občanského zákoníku, a zbylá ustanovení nikoliv. Nicméně stanovisko relevantní menšiny se naopak domnívá, že v projednávané věci navrhovatelky bylo pouze uplatněno ustanovení upravující tvar rodného čísla, tedy § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel. Šimáčková argumentuje, že to nemůže obstát z jednoduchého důvodu, že toto ustanovení vůči navrhovatelce nikdy nebylo uplatněno. Proto není jasné, proč se jím vůbec relevantní menšina tolik zabývá.

K tomu, že podle relevantní menšiny nezvolila navrhovatelka správný procesní způsob, se Šimáčková vyjadřuje takto: *„Jelikož v českém právním řádu neexistuje žádné řízení, jehož předmětem by bylo rozhodování o tom, zda u jednotlivce došlo ke změně právního pohlaví, mohla se navrhovatelka bránit ve správním soudnictví buď proti nezměnění rodného čísla, nebo proti údajím o právním pohlaví zapsanému v matrice. Skutečnost, že navrhovatelka zvolila z uvedených možností tu první, která je složitější, ovšem neznamená, že postupovala chybně a má jí být upřena soudní ochrana.“*

Správní orgány nemohly rozhodovat o právním pohlaví navrhovatelky, nicméně to nikdo podle Šimáčkové netvrdí a mluví o cestě k Ústavnímu soudu, kde už předmětná ustanovení zkoumat lze. Relevantní menšina se pak podle disentu mylí, když jako důležité bere, zda se navrhovatelka pokládá za ženu či za neutrální pohlaví – mělo se řešit, zda a za jakých podmínek může být pohlaví změněno (o tom je napadené ustanovení § 29 odst. 1 věta první občanského zákoníku) a ne na jaké může být ve výsledku změněno. Klíčové je, že se navrhovatelka nepokládá za muže a až v okamžiku, kdy orgány přistoupily k možnosti přidělení nového rodného čísla, by přišla na řadu tato další diskuze. Tvrzení, že navrhovatelka se zatím nerozhodla, co chce, neodpovídá tomu, co sama vypověděla a o co usiluje.

Šimáčková také v disentu pojednává o tom, že relevantní menšina rezignovala na úvahy o ústavnosti podmínek pro změnu právního pohlaví dle § 29 odst. 1 věty první občanského zákoníku, což, je to jediné, které nutně aplikováno být muselo.

Některé osoby se podle disentu Šimáčkové s určeným pohlavím, se kterým se narodili, neidentifikují. Jejich psychické pohlaví se tedy liší od pohlaví určeného na základě biologických charakteristik. Zákodárce popisuje tento stav jako "*trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím*" a označuje ho za poruchu sexuální identifikace.⁶⁷ Tomu se ve výsledku říká pohlavní inkongruence.

Šimáčková v disentu rozebírá i medicínský pokrok a medicínskou stránku přeměny pohlaví. Zde je důležité podotknout, že medicína neumožňuje stoprocentně pohlaví změnit, protože to například není možné na chromozomální úrovni, proto je to zákodárce, který změnu finálně určuje a je proto důležité mluvit o podmínkách této změny. České právo zná pouze jednu možnost změny právního pohlaví. Ta podle napadeného ustanovení "*nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů*". V ustálené praxi se toto chápe tak, že musí být odstraněna děloha či varlata. Nicméně podle posledních poznatků není pohlavní inkongruence vždy spojena s nespokojeností s pohlavními orgány. Podstatou je dlouhodobá touha žít jako člověk jiného pohlaví. I když většina může chtít změnit své pohlavní orgány, tak menšina kvůli tomu nemůže trpět. Zde je nutné poznamenat, že se zde dá vidět intersekcionalní přístup – ti, kteří nechtějí změnu orgánů, tak jsou vlastně součástí dvou utlačovaných skupin – utlačovaná skupina lidí s pohlavní inkongruencí a potom utlačovaná skupina, která zažívá pohlavní inkongruenci, nicméně nechce změnit pohlaví. Zde vidíme přístup k potřebě této intersekcionalní menšiny, který bere soudkyně Šimáčková v potaz, bohužel to není ve výsledku Ústavním soudem přeneseno do praxe.

Šimáčková dále vysvětluje důležitost právního pohlaví – poukazuje na to, že kdykoliv budou muset dotčené osoby například předkládat průkazy, tak tím budou sdělovat velice osobní údaj, tedy že se narodili jako jiné pohlaví, než například vypadají. Zákony České republiky uvádí, že ke změně zákona dojde, když proběhne faktická změna pohlaví, jak už ale bylo zmíněno, to není nikdy možné.

Dále argumentace relevantní menšiny podle disentu pokulhává v tom, že když pojednává o oddělených sprchách, šatnách a sportech, tak pojednává o něčem, o čem napadené ustanovení

⁶⁷ Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ze dne 6. listopadu 2011, [cit. 2024-04-12]

Dostupné z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_373_2011

vůbec není.

Také názor, že změna právního pohlaví je vázána vždy na jedno z dvou možností – buďto na objektivní kritérium chirurgické sterilizace, nebo musí jít o zcela subjektivní sebeurčení jednotlivce, je mylná – jsou státy, které situaci řeší jinak. Zde Šimáčková podotýká to, co již řešil předchozí disent, a to je fakt, že v podmínce sterilizace pro změnu pohlaví je Česká republika v celku osamocená. Šimáčková pak navíc dodává, že i kdyby se zákonodárce rozhodl požadovat sterilizaci, tak existují méně invazivní řešení – nicméně zákony jsou přímo vázané na odstranění varlat či dělohy, a ne na sterilizaci. Šimáčková tím naráží na to, že toto je jasný důkaz porušení čl. 7 odst. 1 Listiny – zákonodárce se nepokusil hledat méně invazivní způsob (a méně invazivní způsoby v disentu Šimáčková jmenuje). Navíc třeba u osob, které jsou neplodné, sterilizace nesleduje žádný legitimní cíl.

Šimáčková dále své názory opírá o precedenty Evropského soudu pro lidská práva a připomíná, že k závěru o nepřijatelnosti sterilizace jako podmínky pro změnu pohlaví dospěl Evropský výbor pro sociální práva přímo ve vztahu k České republice a také odmítání sterilizace dalšími mezinárodními orgány.

Na konci disentu Šimáčková lamentuje nad tím, že by měly stačit výše uvedené důvody, nicméně existuje ještě další velmi závažný, což je to, že ustanovení porušuje čl. 7 ods. 2 Listiny: *„Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“*

Názor Šimáčkové pak perfektně shrnuje tento bod disentu: *„Přezkoumávané ustanovení tudíž redukuje trans osoby na jejich tělesné schránky. Přistupuje k nim jako k objektu, jehož vzhled musí být přizpůsoben požadavkům veřejné moci, aniž jsou přitom adekvátním způsobem brány v úvahu jejich individuální zájmy.“* Nakonec vyjadřuje v disentu lítost nad tím, že Ústavní soud nedostál své úloze – ustanovení §29 odst. 1 věta první občanského zákoníku mělo být zrušeno.

4.3.3. Závěr obsahové analýzy

Vzhledem k tomu, že případ čtyři byl obsáhlejší, je vhodné vyčlenit kapitolu, která shrne, co z případu vyplývá, co se týče vztahu praxe lidských práv a interseksionality. Ať už se někdo názorově shoduje s relevantní menšinou, či třeba s disentem soudkyně Kateřiny Šimáčkové, tak

jasně vyplývá, že soudci se mohou zaměřit na případ z určitých hledisek a vycházet z různých výchozích bodů, což výrazně ovlivňuje výsledek právních sporů.

Zaměření na intersekcionalitu a hledání největší menšiny, následné přemýšlení, jak je tato intersekcionalně zasažená menšina utlačována, to chybí. Je možná otázka, která by se dala dál normativně zkoumat, normativní faktor však není součástí této bakalářské práce, zda by mělo být rovnou přistoupeno k primárnímu přístupu k nejvíce postižené skupině, nebo zda je lepší dívat se na problémy skrz oči většiny. Skutečností ale zůstává, že i podle vládních strategií má být intersekcionalita brána v potaz a pokud menšiny nijak neohrožují většinu, tak ve většině případů není důvod bránit jejich právům.

4.4. Obsahová analýza č. 4 – Případ 5 – sterilizace romských žen

Poslední případ zastupuje lidskoprávní problém, který je už dlouhodobě probírán veřejností a v médiích, a to je sterilizace romských žen. Ve vyhledávacím systému Ústavního soudu Naulus se mi vyseletoval mezi vybranými a vzhledem k tomu že je z médií známá i identita stěžovatelky a její boj, tak byl vybrán jako poslední, i když je trochu staršího data. Rozsudek je z roku 2009 a samotný akt sterilizace byl proveden v roce 2001.

Rozhodnutí bylo v senátu složeném z předsedkyně senátu Vlasty Formánkové a soudců Michaely Židlické a Miloslava Výborného. Stěžovatelkou byla paní Helena Ferenčíková a zastupovala ji JUDr. Marie Cilínková.

Stěžovatelka se domáhala finanční kompenzace od Vítkovské nemocnice, a to ve výši 1 000 000 korun za nemajetkovou újmu poté, co jí byla 10. 10. 2001 provedena nechtěná sterilizace. Krajský soud v Ostravě ve věci rozhodl tak, že nemocnice musela zaslat stěžovatelce dopis s omluvou, nicméně finanční kompenzace byla zamítnuta. To stejné potvrdil Vrchní soud v Olomouci. Napadenými rozhodnutími došlo k porušení čl. 7 odst. 1 a 2, čl. 10 odst. 2, čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny a čl. 3, čl. 6 a čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě.

Podstatné je, že finanční kompenzace byla stěžovatelce zamítnuta kvůli promlčecí lhůtě. Stěžovatelka poukazovala na to, jaká je závažnost zásahu do jejích ústavně zaručených práv, a také poukázala na to, že jí byla odepřena ochrana základních práv a důstojnosti, když byla

aplikována promlčecí lhůta.

Ústavní soud případ odmítl pro neopodstatněnost. Ve svém rozsudku pak Ústavní soud polemizuje hlavně o promlčecí lhůtě a o tom, že institut promlčení představuje součást rozhodovací praxe orgánů veřejné moci. Následně Soud neshledává, že by došlo k porušení práv, o kterých stěžovatelka referuje.

V tomto případě bylo zajímavé podívat se v krátkosti i na mediální pokrytí. Zprvce, etnicita v rozsudku nehraje absolutně žádnou roli, ze samotného rozsudku by nikdo nezjistil, že stěžovatelka Helena Ferenčíková je romské etnicity. Naopak v médiích je to zmiňováno často, občas je to dokonce i součástí titulku.⁶⁸ Média se o případy zajímala už od první stížnosti v roce 2005. V roce 2007 dokonce vznikla výstava, která narážela na problémy Romů a kde byl sdílen i příběh Heleny Ferenčíkové. „*Já, Helena Ferenčíková, postižená sterilizací, už nikdy nebudu mít děti, už nikdy neuslyším dětský pláč, už nikdy nebudu chovat své dítě! Chtěla bych mít děti, vždyť jsem mladá, je mi 23 let a sterilizaci mi udělali v 19 letech, aniž bych o tom věděla. Zkuste si představit, kdyby to udělali vaší dceři – asi by vám to nebylo jedno.*“⁶⁹

Hlavní informace je také, že v roce 2014 informovala média o vývoji, kdy do situace vstoupil Evropský soud pro lidská práva, který následně spustil řízení proti ČR, a podle tehdejší vlády bylo zřejmé, že k nějaké kompenzaci by mělo dojít. Tehdejší ombudsmanka Anna Šabatová pak popsala, že existují desítky případů převážně romských žen, kdy skutečně došlo ke sterilizaci bez souhlasu, a dodala také, že by se zákon měl vyrovnat i s tříletou promlčecí lhůtou.⁷⁰ Mnoho obětí sterilizace bylo později odškodněno, nicméně mnohým bylo odškodnění zamítnuto, což je stále předmětem společenské diskuze.⁷¹

Pro tuto bakalářskou práci je zajímavé, že se do popředí společenské diskuze dostalo zcela jasně

⁶⁸ÚS nevyhověl Romce, která žádala odškodnění za sterilizaci. Novinky.cz [online]. 2009 [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-us-nevyhovel-romce-ktera-zadala-odskodneni-za-sterilizaci-40240089>

⁶⁹ Víc než jen výstava. Radioservis [online]. 2007 [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: http://www.radioservis-as.cz/archiv07/03_07/03vidi2.htm

⁷⁰ Evropský soud tlačí vládu k odškodnění za nedobrovolné sterilizace romských žen. Novinky.cz [online]. 2014 [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-evropsky-soud-tlaci-vladu-k-odskodneni-za-nedobrovolne-sterilizace-romskych-zen-221640>

⁷¹ ODŠKODNĚNÍ ZA STERILIZACE JEN PRO NĚKoho? TO PŘECE NENÍ FÉR, ŘÍKÁJÍ STERILIZOVANÉ ŽENY. IRozhlas [online]. 2021 [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/podcast-vinohradska-12-anna-koslerova-sterilizace-odskodneni-cesko-slovensko_2109300600_mpa

intersekcionalní téma, jedná se jako v tomto případě většinou o případy romských žen. Z toho vyplývá, že zde dochází k jasnému propojení dvou utlačovaných skupin, tedy skupina žen a romská menšina. Nicméně z rozsudku je zřejmé, že se Ústavní soud nezastavil nad tím, že se jedná o intersekcionalní skupinu a že by mělo být do hloubky prozkoumáno, o jak silné šlo zasažení do práv a případně porušení např. článku 7 odstavce 1 a 2 Listiny základních práv a svobod, což ze všech okolností, o kterých bylo reportováno, tak vyplývá, že bylo. Nicméně Ústavní soud se zabýval pouze promlčecí lhůtou. Nutno říct, že případ je z roku 2009, tedy z doby, kdy intersekcionalita nebyla zmíněna v žádných strategiích a v Česku se skutečně zatím jednalo o spíše neznámý pojem, přesto je tento případ důkazem potřeby dívat se na problémy intersekcionalně a hledat problémy u skupin, které jsou moc malé a specifické na to, aby mohly být slyšet.

5. Shrnutí výsledků obsahových analýz

Obsahové analýzy pěti případů vybraných vícestupňovou selekcí ukázala, že zaprvé ne všechny utlačované skupiny podle teorie Iris Marion Young mají stejné šance v právní praxi České republiky, ale také hlavně to, že princip intersekcionality není v právní praxi České republiky uplatňován.

Každá z obsahových analýz toto ukazuje z trochu jiného úhlu pohledu. U případu 1 vidíme, že intersekcionalita sice není brána v potaz, nicméně její samotné zastoupení bylo velmi slabé, což ukazuje pohled, že ne u všech případů by měla být intersekcionalita brána jako hlavní přístup, což ani není cílem této práce, neměla by však být vynechávána kompletně. V analýze byla zmíněna takzvaná teoretická „právní transsexualita“. To je možná myšlenka, která zachází moc daleko, nicméně pravdou zůstává, že muž, který byl zapsán v kolonce matky, byl znevýhodněn, a to je něco, co je problémem i u heterosexuálních párů. „*V českém způsobu náhradního mateřství je na tom mnohem hůře objednatelská matka než objednatelský otec,*“ píše ve své knize Kateřina Šimáčková, která byla navíc soudní zpravodajkou přímo tohoto případu.⁷²

Druhá obsahová analýza spojuje případy 2 a 3, které opět nebyly nijak propojovány s intersekcionalitou, která se v případě vyskytuje spíše slabě a je zcela opomenuta. Nicméně na těchto dvou případech se primárně ukázala problematika nepřehlednosti soudního systému

⁷² ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla. Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální? Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-761-7.

České republiky, což je problematické i z toho hlediska, že utlačovaná skupina může být zastavena v procesu snahy o změnu, protože systém, v rámci kterého by za své právo měla daná skupina bojovat, je moc komplikovaný.

Obsahová analýza případu 4 poté ukázala na to, že soudci si mohou vybrat, jakým směrem půjde jejich argumentace. Do určité míry, když mají většinu, kterou sice v tomto případě neměli, tak mohou použít jakýkoliv přístup. Soudkyně Šimáčková ve svém disentu zdůrazňovala právě to, že se soudci nesoustředili na věci, na jaké by měli, a také poukázala na problém jejich přístupu s použitím generického maskulina. To lépe vysvětluje ve své knize, ve které nastiňuje, že právo organizuje a upravuje realitu. Použití generického maskulina v právu jako normy je problematické. V knize to uvádí na příkladu, když se do Ústavy vloží všude ženský rod, tak to působí zvláště, jak tedy může být správné, že mužský rod je norma? S tím souvisí také citace z téže knihy: *„Povaha reprezentativní demokracie jako soutěže potenciálně všech občanů o velmi malé množství reprezentujících míst založená na mnoha oblastech reprezentace (názory, zájmy, životní perspektivy) (...) absence žen na rozhodujících místech znamená také absenci vzorů pro další a tím se stává sebenaplňujícím proroctví.“*⁷³ Proto v disentu soudkyně Šimáčková používá ženský rod, který si přála stěžovatelka, a argumentuje, že nevidí pro generické maskulinum důvod. Tento případ dokazuje, že soudci mají možnosti přístupů, není tedy důvod proč se na případ nepodívat také skrz ten intersekcionalní. K tomuto případu je důležitá ještě jedna myšlenka, protože stěžovatelka by v ideálním případě ráda byla považována za neutrální pohlaví, nicméně česká legislativa nic takového neumožňuje. *„Právní úprava pohlaví/genderu stojí před vážnou výzvou. Měla by reagovat na to, že se rodí určitý počet dětí, jejichž pohlaví není ani ženské ani mužské. Současná medicína se již odklonila od představy, že tyto děti lze za pomoci raných lékařských intervencí a následně výchovy úspěšně přiřadit k jednomu ze dvou pohlaví.“* Tato citace je z již zmíněné knihy *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* Citace poukazuje na to, že jsou realitou lidé, kteří se skutečně nerodí pouze s jedním jasným pohlavím, a to je něco, co právo vůbec nereflexuje. A i vzdělanost veřejnosti v této otázce velmi zaostává.

Nakonec poslední obsahová analýza případu 5 je jasným důkazem intersekcionality a toho, jak v soudních přístupech chybí. To, že v případě hraje roli také romská etnicita stěžovatelky, se z rozsudku nedá zjistit, jediný důvod, díky kterému je možné intersekcionalitu zde odhalit, je

⁷³ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-761-7.

díky medializaci případů. Výsledkem obsahových analýz celkově tedy je, že Ústavní soud se většinou zaměří na jednu část problematiky a tu zpracuje, nicméně se nedívá na případy pomocí intersekcionality ani v momentech, kdy se to nabízí. To je problematické tím, že povaha reprezentativní demokracie je soutěž potenciálně všech občanů o velmi málo zastupujících pozic. Protože utlačované skupiny jsou většinou menšinové, tak je pro ně obtížnější se do zastupujících pozic dostat, a proto mohou své místo hledat v právu u těch, kteří se na rozhodující místa dostali. Proto je vhodné, aby se soudci jejich zájmy zabývali a ty nejmenší intersekcionalní utlačované skupiny neopomíjeli.

Závěr

Cílem práce bylo zjistit, zda na základě obsahových analýz, které jsem provedla u vybraných případů, uplatňuje praxe lidských princip intersekcionality. Také bych v závěru ráda upozornila na limity a možnosti dalšího výzkumu v rámci tématu, možnosti jsou totiž skutečně široké.

Výzkumnou otázkou této práce bylo, zda praxe lidských práv v České republice bere v potaz intersekcionalitu. Pro zjednodušení zastupují praxi lidských práv rozsudky Ústavního soudu a otázka byla zkoumaná na třech proměnných – na genderu, sexuální orientaci a etnicitě. Vzhledem k vládním strategiím, které se k těmto proměnným vážou, by měla být intersekcionalita brána jako princip, který by měl být v právní praxi uplatňován. Práce navíc staví na teorii o utlačovaných skupinách Iris Marion Young, proto jako výsledek považuje některé skupiny jako legitimní utlačované skupiny, které můžou mít dané utlačování i ze strany státu, tedy v momentě, kdy nějaká skupina nemá rovná práva i z legislativních důvodů.

Výsledkem je zjištění, že praxe lidských práv cíleně intersekcionalní přístup nezahrnuje, a to i u případů, kdy by to bylo vhodné. Práce také odhaluje nedostatky v transparentnosti českého soudního systému. Je nutné podotknout, že práce připouští, že ne vždy se intersekcionalní přístup hodí a je nejvhodnějším přístupem pro postup při právních procesech, ale takové tvrzení není cílem práce. Práce staví na teorii utlačovaných skupin a ukazuje, že tyto typy útlaku se často propojují, případy jsou intersekcionalní, ale praxe lidských práv intersekcionalitu v potaz nebere, nebo se o ni zajímá v minimální míře.

Vzhledem k rozsahu a tématu má práce své limity. Prvním je, že vybírání několika reprezentativních případů může být problematické v tom, že pro to, aby se na výzkumnou

otázku dalo odpovědět zcela s jistotou, tak je třeba mít všechny podklady, které jsou k tomu dostupné. To by bylo nepřiměřené pro rozsah této práce, nicméně limitem to je. Dalším limitem by mohl být vícestupňový výběrový systém. V ideálním případě by bylo možné selektovat v systému Ústavního soudu Naulus případy jednoduše podle utlačovaných skupin, ale to se ukázalo z části problematické, takže výsledný výběr byl sice nalezen skrz vyhledávací systém, ale dalo by se projít jistě i více klíčových slov a najít vhodnější případy. Ústavní soud řeší lidská práva, která vyplývají z Ústavy, a ty se vztahují na stížnosti utlačovaných skupin, proto by mohly být lépe zahrnuty v přehledu vyhledávání. Nakonec hlavním limitem práce je, že utlačovaných skupin existuje velmi mnoho a můžou se libovolně prolínat. Proto se nikdy při výzkumu této otázky nemůže nikdy jednat o kompletní zkoumání intersekcionality.

Nakonec na to navazuje fakt, že na základě této práce by bylo možné pokračovat v dalším výzkumu. Protože existuje mnoho možných intersekcionalit, tak to otevírá možnost je prozkoumat dál. Nabízí se mnoho proměnných jako například národnost, intersexualita nebo handicapovaní lidé. Také by mohlo být zajímavé prozkoumat téma z hlediska vývoje v české legislativě. Tato práce považuje zapojení intersekcionality do vládních strategií za fakt, nicméně to, jak se intersekcionalita dostala do českého prostředí, o tom nereferuje a dalo by se to dále zkoumat.

Summary

The aim of this thesis was to determine whether the practice of human rights apply the principle of intersectionality based on the content analyses I conducted on the selected cases. In the summary I would also like to point out the limits and possibilities for further research within the topic, as the possibilities are indeed wide.

The research question of this thesis is whether practice of human rights in the Czech Republic takes intersectionality into account. For the sake of simplicity, the practice is represented by the judgments of the Constitutional Court and the question was examined on three variables - gender, sexual orientation and ethnicity. Considering the government strategies that relate to these variables, intersectionality should be taken as a principle that should be applied in legal human rights practice. Moreover, the thesis builds on Iris Marion Young's theory of oppressed groups, so as a result, it considers some groups as legitimate oppressed groups, even when the oppression in question can also be from the state, i.e. when a group does not have equal rights

even for legislative reasons.

As a result, it is found that human rights practice does not purposefully include an intersectional approach, even in cases where it would be appropriate, and the work also reveals shortcomings in the transparency of the Czech judicial system. It should be noted that the thesis admits that the intersectional approach is not always needed or the most appropriate approach to follow in legal processes, such an assertion is not the aim of the thesis. The thesis builds on the theory of oppressed groups and shows that these types of oppression are often intertwined, cases are intersectional, but human rights practice does not take intersectionality into account or is minimally concerned with it.

Given the scale of the work and subject matter, the work has its limits. The first is that selecting a few representative cases can be problematic in that in order to answer the research question with complete certainty, one needs to have all the evidence available to do so. This would be unreasonable for the scale of this thesis, but it is a limit nonetheless. Another limit could be a multi-stage selecting system. Ideally, the Constitutional Court's Naulus system would be able to select cases simply by filling in the oppressed groups, but this has proved to be problematic, so while the resulting selection was found through the search system, one could certainly go through more keywords to find more appropriate cases. The Constitutional Court deals with human rights under the Constitution, and these relate to complaints from oppressed groups, so they could have been better included in the search system. Finally, the main limitation of the thesis is that there are very many oppressed groups and they can intermingle almost infinitely. Therefore, research on this issue can never be a complete exploration of intersectionality.

Finally, to follow up, further research could be pursued based on this work. Because there are so many possible intersectionalities, this opens up the possibility of exploring them further. There are many variables, for example nationality, intersexuality or disabled people. It might also be interesting to explore the topic in terms of developments in Czech legislation. This thesis considers the involvement of intersectionality in governmental strategies as a fact, however, how intersectionality came to be in the Czech environment is not reported and could be further explored.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Odborná literatura

ASUMAH, Seth Nii a NAGEL, Mechthild. Diversity, social justice, and inclusive excellence: transdisciplinary and global perspectives. Albany, New York: State University of New York Press, 2014. ISBN 1-4384-5164-4.

CONNELL, Raewyn, GENDER, Short introduction, Polity Press, 2009 ISBN-13: 978-0-7456-4567-4 [cit. 2024-2-21] Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=3CUwJ5MvnaIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=gendere&ots=YtGDEfeKb2&sig=74JKY3YojY3zqDGmY3F3PbgAbLA&redir_esc=y#v=onepage&q=gender&f=false

CORBETT, Greville G. Gender. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. ISBN 0-521-33845-X.

CRENSHAW, Kimberle. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics. In: Feminism And Politics. Oxford: Oxford University Press, 1998. ISBN 9780198782063. [cit. 2024-03-31] Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198782063.003.0016>.

CRENSHAW, Kimberle. Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. Online. Stanford law review. 1991, roč. 43, č. 6, s. 1241-1299. ISSN 0038-9765. [cit. 2024-04-21] Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/1229039>.

DĚDKOVÁ, Zlata, bakalářská práce, Etnicita a gender v mediálním zobrazení – transkulturní perspektiva, vedoucí práce Mgr. Petr Macek, Hradec Králové, 2017

FERGUSON, Ann. a NAGEL, Mechthild. Dancing with Iris the philosophy of Iris Marion Young. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 1-282-27066-4.

Human Rights Innovators: A-L, 2016, p.139-143, Crenshaw, Kimberlé Williams., 2016. ISBN 1682171582.

CHMEL, Jan. Tiskové zprávy jako nástroj tvorby reputace Ústavního soudu ČR a jeho soudců. Online. Jurisprudence. 2020. [cit. 2024-03-31].

JAKOUBEK, Marek, Teorie etnicity. Čítanka textů, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 733s., ISBN: 978-80-7419-185-5 [cit. 2024-3-4] Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97335/1520541_miroslav_hroch_219-223.pdf?sequence=1

Kimberlé W. Crenshaw, Andrea J. Ritchie, Rachel Anspach, Rachel Gilmer & Luke Harris, Say Her Name: Resisting Police Brutality Against Black Women, (2015). [cit. 2024-04-21] Dostupné z: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/3226

KOLÁŘOVÁ, Kateřina. Paradoxy úspěšné teorie: intersekcionalita mezi kritikou a stvrzováním hegemonie. Online. Gender a výzkum (On-line). 2018, roč. 19, č. 2, s. 11-31. ISSN 2570-6578 [cit. 2023-12-16].. Dostupné z: <https://doi.org/10.13060/25706578.2018.19.2.424>.

LORBER, Judith. The Social Construction of Gender. In: Inequality in the 21st Century. 1. Routledge, 2018, s. 347-352. ISBN 9780813350646. [cit. 2024-2-17] Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780429499821-61>

ONDŘEJEK, Pavel a ONDŘEJKOVÁ, Jana. Vztahy normativních systémů a vrcholných soudů. Online. Časopis pro právní vědu a praxi. 2021, roč. 29, č. 2, s. 403-412. ISSN 1210-9126. [cit. 2024-02-20] Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/CPVP2021-2-11>.

SCHORM, Vít. Evropský soud pro lidská práva a české soukromé právo: k nápravným opatřením přijímaným po odsuzujících rozsudcích. Online. Časopis pro právní vědu a praxi. 2010, roč. 18, č. 1, s. 5-9. ISSN 1210-9126. [cit. 2024-02-20].

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla. Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální? Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-761-7.

VALENTOVÁ, Jaroslava. Percepce mužské sexuální orientace. 2010.

VERLOO, Mieke. Intersectional and Cross-Movement Politics and Policies: Reflections on Current Practices and Debates. Online. Signs: Journal of Women in Culture and Society. 2013, roč. 38, č. 4, s. 893-915. ISSN 0097-9740. [cit. 2024-03-31] Dostupné z: <https://doi.org/10.1086/669572>.

WALBY, Sylvia. THEORISING PATRIARCHY. Online. Sociology (Oxford). 1989, roč. 23, č. 2, s. 213-234. ISSN 0038-0385. [cit. 2024-04-21] Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0038038589023002004>.

WEISHÄUPOVÁ, Barbora. Kvalita demokracie a role ústavních soudů ve střední Evropě. Praha, 2022. 73 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce Dr. habil. PhDr. Petra Guasti, M.A., Ph.D.

YOUNG, Iris Marion; UHDE, Zuzana a KUBIŠOVÁ, Zuzana. Proti útlaku a nadvládě: transnacionální výzvy politické a feministické teorii. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-341-4.

Online zdroje

2021, Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2023, Úřad vlády ČR, [cit. 2024-03-27] Dostupné z: <https://mzd.gov.cz/strategie-rovnosti-zen-a-muzu-na-leta-2021-2030/>

2021, Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů (Strategie romské integrace) 2021-2030, Úřad vlády ČR, [cit. 2024-03-27] Dostupné z: https://vlada.gov.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/strategie-rovnosti--zacleneni-a-participace-romu-strategie-romske-integrace-2021_2030-188413/

2021, Vládní strategie rovnosti a odstraňování bariér důstojného života LGBTI+ lidí v ČR 2021–2026 (neschválená), Úřad vlády ČR, [cit. 2024-03-27] Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rlp/vybory/sexualni-mensiny/ze-zasedani-vyboru/Strategie_-_Bariery-LGBTI-zivota-v-CR_2021-2026_MPR_1.pdf

Evropská úmluva o ochraně lidských práv [online]. [cit. 2024-03-30]. Dostupné z:

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ces

Evropský soud tlačí vládu k odškodnění za nedobrovolné sterilizace romských žen. Novinky.cz [online]. 2014 [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-evropsky-soud-tlaci-vladu-k-odskodneni-za-nedobrovolne-sterilizace-romskych-zen-221640>

FIVE FACES OF OPPRESSION. Wordpress [online]. 2009, 1-4 [cit. 2023-09-08]. Dostupné z: <https://mrdevin.files.wordpress.com/2009/06/five-faces-of-oppression.pdf>

Karta a text dokumentu – Nalezené [online]. [cit. 2024-03-24]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=63763&pos=10&cnt=13&typ=result>

ODŠKODNĚNÍ ZA STERILIZACE JEN PRO NĚKOHO? TO PŘECE NENÍ FÉR,' ŘÍKAJÍ STERILIZOVANÉ ŽENY. IRozhlas [online]. 2021 [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podcast-vinohradska-12-anna-koslerova-sterilizace-odskodneni-cesko-slovensko_2109300600_mpa

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY [online]. [cit. 2024-04-09]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

TABLET. How intersectionality makes you stupid. KIRCHICK, James. TABLET [online]. 2016 [cit. 2023-12-16]. Dostupné z: <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/intersectionality-makes-you-stupid>

ÚS nevyhověl Romce, která žádala odškodnění za sterilizaci. Novinky.cz [online]. 2009 [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-us-nevyhovel-romce-ktera-zadala-odskodneni-za-sterilizaci-40240089>

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY. NAULUS [online]. [cit. 2024-03-24]. Dostupné z: <https://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb. [cit. 2024-3-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-71>

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb. [cit. 2024-3-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2021-295>.

Víc než jen výstava. Radioservis [online]. 2007 [cit. 2024-03-30]. Dostupné z: http://www.radioservis-as.cz/archiv07/03_07/03vidi2.htm

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Informace týkající se oblasti lidských práv. In:vlada.cz[online]. 15. 4. 2021. [cit. 2023-09-15]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=187739&tmplid=50>

WEHRENBERG, Erin Elizabeth, Intimacy, Directors and coordinators, 2023, [cit. 2024-1-24] Dostupné z: <https://www.idcprofessionals.com/blog/too-catered-to-and-too-self-centered-to-care>

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ze dne 6. listopadu 2011, [cit. 2024-04-12] Dostupné z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_373_2011

Seznam příloh

Příloha č. 1: Vennův diagram (graf)

Příloha č. 2: Výsledky hledání v databázi Ústavního soudu – proměnná gender (dokument)

Příloha č. 3: Výsledky hledání v databázi Ústavního soudu – proměnná sexuální orientace (dokument)

Příloha č. 4: Výsledky hledání v databázi Ústavního soudu – proměnná etnicita (dokument)

Příloha č. 5: Výsledky hledání v databázi Ústavního soudu – proměnná Rom (dokument)

Příloha č. 6: Výsledky hledání v databázi Ústavního soudu – proměnná sterilizace (dokument)

Příloha č. 7: Rozsudek ústavního soudu u případu 1 (dokument)

Příloha č. 8: Rozsudek ústavního soudu u případu 2 (dokument)

Příloha č. 9: Rozsudek ústavního soudu u případu 3 (dokument)

Příloha č. 10: Rozsudek ústavního soudu u případu 4 (dokument)

Příloha č. 11: Rozsudek ústavního soudu u případu 5 (dokument)